

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри

_____ Л. М. Побоченко

«_____» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України»

Виконавець: Бердега Ангеліна Михайлівна, група
МЕВ-203М

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних
відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Панікар Г.Ю.

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ
на виконання кваліфікаційної роботи
Бердега Ангеліна Михайлівна

1. Тема роботи «Проблема забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України» затверджена наказом ректора «15» вересня 2022 р. № 240/ст.
2. Термін виконання роботи: з 19 вересня 2022 року по 30 листопада 2022 року.
3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові акти, звіти та офіційні дані щодо регулювання зовнішньоекономічної діяльності та експорту, у т.ч. Державної митної служби України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України; міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), WOT, European Commission; а також – Internationale Trade Center.
4. Зміст пояснювальної записки: сутність та риси міжнародної конкурентоспроможності національної економіки; теоретико-методологічний аспект; оцінка місця економіки України у світових рейтингах.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 16 таблиць, 16 рисунків та 2 додатків.

6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	22.08.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.08.2022	Виконано
3.	Теоретико-методологічні основи забезпечення міжнародної конкурентоспроможності на макрорівні	19.09.2022 – 02.10.2022	Виконано
4.	Аналіз масштабів та динаміки міжнародної конкурентоспроможності економіки України	03.10.2022 – 16.10.2022	Виконано
5.	Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності української економіки	17.10.2022 – 26.10.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.10.2022 – 31.10.2022	Виконано
7.	Передати кваліфікаційну роботу для перевірки на плагіат	01.11.2022	Виконано
8.	Оформити кваліфікаційну роботу	02.11.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	12.11.2022	Виконано
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.11.2022	Виконано
11.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	15.11.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 29 » серпня 2022р.

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис керівника)

Прокоп'єва А.А.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

_____ (підпис випускника)

Бердега А.М.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Проблеми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України»: 104 сторінок, 16 таблиць, 16 рисунків, 78 літературних джерел, 2 додатків.

Перелік ключових слів (словосполучень): КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ, ЄС, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, МІЖНАРОДНИЙ РИНОК, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ, УКРАЇНА.

Об'єкт дослідження: процеси реалізації конкурентоспроможності України і обґрунтування шляхів оптимізації її соціально-економічних наслідків.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні і практичні аспекти оптимізації соціально-економічних наслідків підвищення конкурентоспроможності України.

Мета кваліфікаційної роботи: оцінка поточного стану і визначення основних проблем міжнародної конкурентоспроможності національної економіки та пошук провідних шляхів її підвищення.

Методи дослідження: теоретичні методи: історичного та логічного, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрактного та конкретного, каузальний; емпіричні методи: класифікацій, статистичний, графічний, аналітичний, експертних оцінок.

Отримані результати та їх новизна: полягає у визначенні пріоритетів державної підтримки зростання експорту, обґрунтуванні шляхів оптимізації конкурентоспроможності України.

Значущість виконаної роботи та висновки: доведено, що підвищення конкурентоспроможності та вияв головних проблем експорту дозволяє оптимізувати економічну стабільність України.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час підготовки наукових, аналітичних та експортних доповідей, матеріалів тез, наукових статей.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА МАКРОВНІ.....	11
1.1. Сутність та риси міжнародної конкурентоспроможності національної економіки.....	11
1.2. Способи забезпечення міжнародної конкурентоспроможності.....	16
1.3. Методика оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішньому ринку.....	23
Висновки до I розділу.....	33
РОЗДІЛ II	
АНАЛІЗ МАСШТАБІВ ТА ДИНАМІКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	35
2.1. Оцінка місця економіки України у світових рейтингах.....	35
2.2. Інвестиційні аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн.....	48
2.3. Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на міжнародних ринках...	56
Висновки до II розділу.....	64
РОЗДІЛ III	
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ.....	66
3.1. Проблеми нарощування конкурентних переваг у низько конкурентних секторах національної економіки.....	66
3.2. Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.....	73
3.3. Моделі забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки країни на різних рівнях.....	81
Висновки до III розділу.....	86
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність теми. Конкуренентоспроможність економіки тієї чи іншої країни є основою стабільного економічного розвитку, що відображає перспективи і напрямки підвищення національного виробництва на світовому ринку. На жаль, економіка України знаходиться у не стабільному стані, тому саме зараз, як ніколи держава потребує рішучих змін для покращення своїх позицій у світових рейтингах. За останні роки економічна конкуренція між країнами стала все більше загострюватись. Майже кожна країна прагне стати впливовим й важливим гравцем світових економічних відносин та зайняти належне місце на міжнародному економічному ринку, щоб уберегти себе від основних ризиків, які тягне за собою глобалізація. Після світової економічної кризи, зрозуміло, що найбільш вразливими до зовнішніх коливань виступають держави з низьким рівнем національної конкурентоспроможності.

На сьогоднішній день ми маємо можливість спостерігати за новим етапом розвитку конкуренції – інноваційним, що обумовлений технологічним прогресом. На даному етапі держави прагнуть максимального інтегрування в міжнародний простір для забезпечення економічного зростання країни шляхом підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Саме тому дослідження позиції України в міжнародних рейтингах, аналіз її конкурентних переваг, а також пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності на державному рівні є актуальними. Створюючи свою довгострокову економічну політику, різні країни, у тому числі й Україна, головним питанням визначають національну конкурентоспроможність своїх економік. Через це виникає необхідність дослідження сучасних наукових уявлень про сутність вітчизняної конкурентоспроможності держав. Тому, тема

конкурентоспроможності і її оцінки є актуальною і важливою для майбутнього розвитку будь-якої країни.

Конкурентоспроможність вітчизняної економіки було активно досліджено у працях таких вчених, як М. Портер, Дж. Гаррет, А. Томсон, А. Маршалл, І. Ансофф, М. Делягін, О. Кузьмін, Л. Антонюк, Я. Базилюк, Б. Квасюк, А. Мельник, О. Білоус та інших. Дані вчені вважають, що конкурентоспроможність є важливою передумовою економічного розвитку, тому що саме вона дає можливість державі претендувати на переродові місце у міжнародному ринку. У їх працях виявлено головні проблеми функціонування оптимальної конкурентоспроможної політики, аналіз підходів до розробки стратегії інтеграції національної економіки країни у світову спільноту.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка поточного стану і визначення основних проблем міжнародної конкурентоспроможності національної економіки та пошук провідних шляхів її підвищення.

Відповідно до поставленої мети, у кваліфікаційній роботі поставлено і вирішуються наступні **завдання**:

- дослідити еволюцію теорій зовнішньої торгівлі, визначити роль конкуренції та зовнішньоторговельної політики у системі міжнародних економічних відносин;
- визначити роль конкурентоспроможності держави у розвитку системи міжнародних економічних відносин;
- висвітлити способи забезпечення міжнародної конкурентоспроможності;
- обґрунтувати методику оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку;
- визначити соціально-економічні наслідки інвестиційних аспектах забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн;
- дослідити пріоритети державної підтримки та їх підвищення конкурентоспроможності України;

- проаналізувати динаміку розвитку зовнішньої торгівлі України та дослідити структуру українського експорту на міжнародних ринках товарів і послуг;
- визначити проблеми нарощування конкурентних переваг;
- обґрунтувати стратегічні пріоритети і шляхи розвитку конкурентоспроможності як складової процесів стабілізації соціально-економічного розвитку України.

Об'єктом дослідження є процеси реалізації конкурентоспроможності України і обґрунтування шляхів оптимізації її соціально-економічних наслідків.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні і практичні аспекти оптимізації соціально-економічних наслідків підвищення конкурентоспроможності України.

Методологія дослідження. Методологічну основу кваліфікаційної роботи являють загальнонаукові та спеціальні (емпіричні) методи наукових досліджень, що дозволяють здійснити комплексне дослідження причинно-наслідкових зв'язків, формують єдність теорії і практики, визначають соціально-економічні наслідки підвищенню конкурентоспроможності України, використовуючи методи наукової абстракції і конкретизації явищ та процесів, методи історичного й логічного, індукції і дедукції, аналізу й синтезу, статистичний і графічний метод тощо. Системне поєднання загальнонаукових і емпіричних методів дозволяє комплексно показати сутність та закономірності формування базових пріоритетів державної підтримки підвищення конкурентоспроможності України, обґрунтувати соціально-економічні наслідки її реалізації в сучасних умовах розвитку світового господарства.

У першому розділі, у процесі теоретико-методологічного обґрунтування ролі міжнародної торгівлі й дослідження місця, ролі конкурентоспроможності країни у системі міжнародних економічних відносин, використано методи історичного й логічного, аналізу та синтезу, метод класифікацій, узагальнень, причиннонаслідкових зв'язків.

У другому розділі, у процесі дослідження міжнародного досвіду та соціально-економічних наслідків підвищення конкурентоспроможності країн світу було використано методи індукції та дедукції, графічний метод, класифікацій, аналізу та синтезу, метод історичного та логічного, метод статистичного аналізу, синергетичний підхід, що дозволило виявити сильний зв'язок між реалізацією конкурентоспроможністю країни й процесами її економічного підвищення.

У третьому розділі, на основі застосування каузального методу, тобто причиннонаслідкових зв'язків, методу узагальнень і класифікацій, методу досліджень від конкретного до абстрактного була можливість визначити шляхи та цільові пріоритети розвитку й реалізації конкурентоспроможності України у світовому господарстві. Висновки і узагальнення, подані у кваліфікаційній роботі, ґрунтуються на системному застосуванні методу експертних оцінок, синергетичного підходу, статистичного і графічного методів наукових досліджень.

Теоретичну основу кваліфікаційної роботи становлять методологічні, аналітичні, теоретичні дослідження і фахові наукові праці українських та іноземних вчених, які відповідають спеціальності міжнародні економічні відносини й розкривають тему кваліфікаційної роботи; аналітичні статті, монографії та наукові доповіді, матеріали наукових досліджень та аналітичні матеріали офіційних сайтів, державних чи комерційних установ, міжнародних організацій, громадських й некомерційних організацій, що турбуються питаннями реалізації підвищення конкурентоспроможності країн світу; використані фахові експертні оцінки, присвячені науковому аналізу соціально-економічних наслідків реалізації підвищення конкурентоспроможності України, обґрунтуванню пріоритетів державної підтримки підвищення конкурентоспроможності України в сучасних умовах.

Інформаційна база кваліфікаційної роботи. У процесі підготовки кваліфікаційної роботи використано фахові економічні матеріали, разом із

законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами щодо розвитку, реалізації конкурентоспроможності України, аналітичні й статистичні матеріали у т.ч. Державної митної служби України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України; звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), WOT, European Commission; а також – аналітичні матеріали міжнародних інституцій та компаній: Internationale Trade Center, Statistisches Bundesamt, The Economic Policy Institute тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні пріоритетів державної підтримки зростання конкурентоспроможності та обґрунтуванні шляхів оптимізації конкурентоспроможності України.

Матеріали кваліфікаційної роботи пройшли апробацію. Основні теоретичні положення й висновки кваліфікаційної роботи відображені в публікаціях автора і доповідались на міжнародних науково–практичних конференціях: XXII Міжнародній науково–практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених "ПОЛІТ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ" (2022р.), XIII Міжнародній науково–практичній конференції «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (2022р.).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 104 сторінок (з Додатками). У тому числі: обсяг основного тексту – 93 сторінок. Список бібліографічних посилань використаних джерел представлено на 7 сторінках, що містить 78 найменувань (у тому числі 29 іноземних джерел). Робота містить ілюстративний матеріал: 16 таблиць та 16 рисунків (у т.ч. у додатках на 4 сторінках розміщено 2 таблиць).

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА МАКРОВНІ

1.1. Сутність та риси міжнародної конкурентоспроможності національної економіки

Конкурентоспроможність вітчизняної економіки мали можливість дослідити такі вчені, як Я. Базилюк, Л. Антонюк, О. Білоус та інших, які дотримуються спільної думки, що конкурентоспроможність є фундаментальною передумовою економічного розвитку тієї чи іншої країни, тому що саме вона може сприяти на місце країни у світовому ринку. Також, М. Портером було проведено дослідження де він детально розглянув шлях успіху іноземних компаній, а саме те, що для досягнення мети потрібно з мультилокального конкурента перетворитись у міжнародну організацію. Американський вчений Дж. Гаррет займав таку позицію, що саме зростання конкуренції у світовій торгівлі виступає одним з провідних механізмів глобалізації. Не можна не згадати економіста М. Делягін, який охарактеризував міжнародну конкуренцію тим, що конкуренція має жорсткий та всеосяжний характер, який пригнічує та сприяє до активної деградації, або зникнення слабких учасників ринку [12].

Також, Кузьмін О. Є. визначив таке поняття, як «конкурентоспроможність», тим що це сукупність рушійних сил, засобів впливу на створення та реалізацію конкурентних товарів, відповідальність у досягненні мети суб'єктами господарювання, завдяки сукупності управлінських засобів. Балабанова Л. В. дала своє визначення даному поняттю через управлінські дії, які направлені на визначення дій потенційних, а також активних конкурентів, їх переваги та недоліки

з розробкою конкуруючої стратегії, яка сприятиме створенню та покращенню довгострокових конкурентних переваг [11].

Конкурентоспроможність країни за визначенням Л. Антонюк постає, як вміння держави створити особливе бізнес-середовище за умов справедливого ринку, де вітчизняні товаровиробники завжди матимуть можливість розвивати конкурентні переваги, а також не лише займати, а й зберігати своє місце у певних галузях світового ринку, за допомогою таких чинників, як потужний економічний потенціал, що впливає на зростання економіки на основі інтелектуальної власності, інновацій, системі ринкових інститутів, швидким реагуванням на світові зміни кон'юнктури, інвестиційним забезпеченням, а також диверсифікацією виробництва, з відстоюванням інтересів національних виробників саме для економічного покращення. Конкуренція виступає, як один з фундаментальних елементів ринкового процесу, визначається конкуренцією ринкових суб'єктів за максимально ефективні фактори виробництва [8].

Основною причиною великої кількості визначень національної конкурентоспроможності є складність терміну; його композиційний характер; більше того, системне поняття самої категорії. Конкурентоспроможність є складним багатовимірним поняттям. Він відображає сприятливе становище національної економіки, головним чином у сфері міжнародної торгівлі, і водночас її здатність зміцнювати це становище. З іншого боку, конкурентоспроможність національної економіки – це концентроване вираження економічних, наукових, технологічних, організаційних, управлінських, маркетингових та інших можливостей, які реалізуються в товарах і послугах, успішно забезпечуючи їх конкуруючу протилежність іноземним товарам і послугам на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Національна конкурентоспроможність – це здатність держави досягати високих темпів економічного зростання, забезпечуючи постійне зростання реальної

заробітної плати, просування вітчизняних фірм на світовий ринок, представлене високоефективними кластерами, які покращують якість продукції та послуг, що дає змогу створення нових робочих місць у майбутньому [22]. Дана конкурентна здатність адаптуватися до змін, що відбуваються на глобальному ринку, базується на таких економічних факторах, як обсяг інвестицій, інноваційна здатність, виробничі потужності та інші.

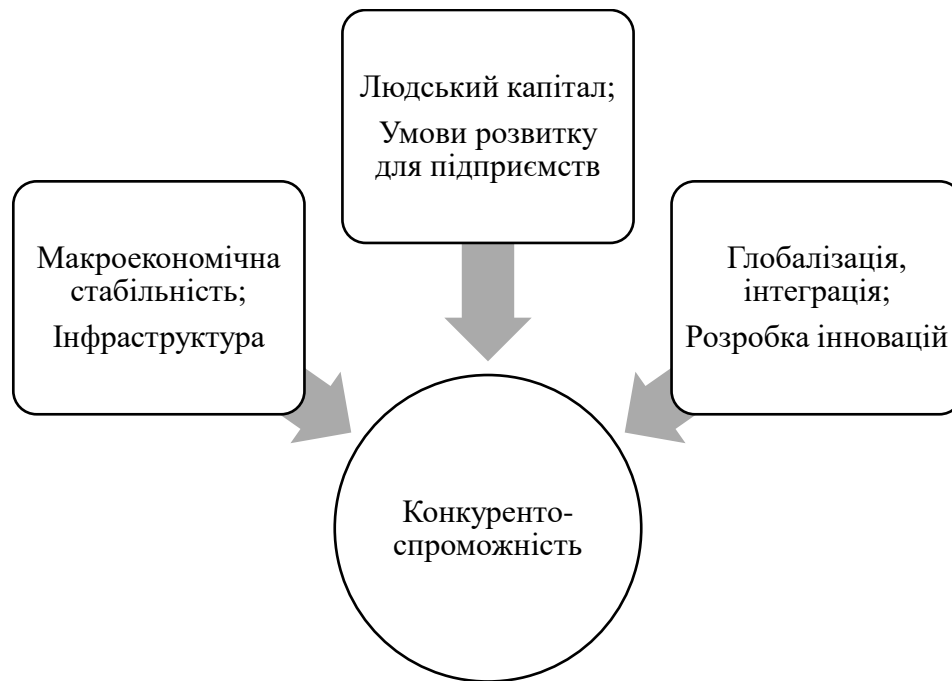

Рис.1.1. Фактори, які можуть сприяти підвищенню національної конкурентоспроможності

Джерело: Голікова А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / А. П. Голікова, О. А. Довгаль. – К.: Вища школа, 2014. – С. 24.

Проте їхня дія має поєднуватися з політичними та соціальними факторами, які також впливають на функціонування національної економіки на світовому ринку. Крім того, факторами, які можуть вплинути на рівень національної

конкурентоспроможності шляхом використання відповідної формулювання моделі є (див.Рис. 1.1.).

Основні функції конкуренції:

1. регулююча, відбувається завдяки взаємодії попиту та пропозиції, регулює структуру та кількість виробленого товару у країни із забезпеченням максимального добробуту;

2. алокаційна – розподіл благ та ресурсів з максимальною віддачею та з ефективним використанням виробничих можливостей; в результаті конкуренції економічні ресурси концентруються там, де вони можуть бути використані з максимальною віддачею;

3. контролююча – відповідає за те, щоб суб'єкти ринку дотримувалися норм і правил конкурентної поведінки;

4. стимулююча(адаптаційна) – примус виробників до запровадження інновацій [13].

Пропонуємо виділити такі види конкуренції:

1. цінова – конкуренція здійснюється через зменшення цін;

2. нецінова (якісна) – це покращення якості товару, збільшення терміну дієспроможності, гарантії, поліпшення умов реалізації за незмінністю ціни;

3. чиста(досконала) – з декількома продавцями та покупцями взаємозамінного товару, які суттєво не можуть вплинути на ціну чи обсяг;

4. недосконала – конкуренція за якої виробник має можливість контролювати ціну й обсяг товару;

5. монополістична – значна кількість покупців, продавців, а також товарів, що продаються за різними цінами;

6. олігополістична – конкуренція з невеликою кількістю продавців з їх товаром, що здатні суттєво вплинути на ціну їх продажу [27].

Саме міжнародна конкуренція здійснюється між різнорівневими суб'єктами і предметами походженням з різних країн (між ТНК і ТНБ різних країн, регіонами різних країн, товарами і брендами різних країн).

Основними суб'єктами, які можуть оцінювати конкурентоспроможність об'єктів відносять: споживачів, виробників, інвесторів та державу. В свою чергу, предметом світової конкуренції виступають товари та послуги. До об'єктів відносять споживачів та покупців. Виробник оцінює саме через суму прибутку. Підприємство, що виступає виробником, оцінює за співвідношенням ціни та якості товару і відповідність нормам, стандартам. Галузь оцінює за рамкових умов та свого становища на ринку (рентабельність, доцільність праці в галузі чи вихід з неї). Держава, як виробник дає оцінку з наявності необхідних ресурсів, їх доступність, як фізична так і економічна [12].

Для отримання оцінки конкурентоспроможності вітчизняної економіки застосовуються такі підходи:

- ресурсний – оцінка технологічності, інвестиційне забезпечення, кількість кваліфікованих кадрів, ресурсозабезпеченість;
- факторний – дослідження місця країн на міжнародних ринках;
- рейтинговий – аналіз стану економіки за системою ознак [33].

В свою чергу, споживач дає оцінку за ступенем задоволення своїх потреб, а держава оцінює через затребуваність та соціальної значущості. Інвестор за ефективністю своїх вкладених ресурсів (інвестиційний клімат).

Конкуренція є головним інструментом регулювання ринкової економіки, а також частиною середовища діяльності промислового підприємства. Конкуренція спонукає до загострення ринкових та виробничих зв'язків, з одного боку, а з іншого – покращення господарської діяльності та прискорення НТП. Вона є результатом всебічної політики, яка спрямована на забезпечення сприятливого клімату глобально-торгового середовища.

Саме розвитком виробництва і технічним прогресом конкурентоспроможність почали визначати фактори вищого рівня – це, перш за все, інфраструктура країни, її науковий потенціал, рівень освіти населення. Проте, слід відзначити, що дана наявність факторів виробництва для успішної конкуренції недостатньо. Необхідний попит на продукцію, ефективна стратегія підприємств щодо їх розвитку та підвищення конкурентоздатності, «прозорість» конкурентної боротьби тощо. На жаль, практична відсутність конкуренції на внутрішньому ринку позбавляє виробників необхідності турбуватись про підвищення якості національної продукції, що в свою чергу, ускладнює вихід підприємств на міжнародні ринки [26].

Отже, враховуючи вищесказане, можна узагальнити, що конкурентоспроможність країни характеризується існуючими в ній механізмами формування умов і ресурсів, які сприяють вирішенню завдань національної безпеки, розвитку економіки та покращенню життя людей. Держава, яка має неекономічні інституції, такі ж ефективні, як економічні, як-от політичні та культурні (з огляду на їх вплив на економічні процеси всередині країни), може розглядатися як конкурентоспроможна та має величезний потенціал не лише для конкурентної переваги на глобальному ринку, але також має переваги, пов'язані з відмінним функціонуванням політичної, культурної та соціальної систем.

1.2. Способи забезпечення міжнародної конкурентоспроможності

Конкурентоспроможність є здатністю підприємства утримувати стійку позицію на ринку та забезпечувати ефективну діяльність завдяки сукупності економічних методів діяльності та виробництву товарів, які за своїми властивостями є більш привабливими ніж товари конкурента [1].

Конкурентоспроможність підприємств – це їх здатність використовувати власні конкурентні переваги, перемагати в конкурентній боротьбі на ринках,

приспосовуватися до нових умов господарювання та задовольняти потреби споживачів шляхом швидкого реагування на зміни в ринковій кон'юнктурі [2]. Конкурентна перевага може виступати як співвідношення характеристики чи властивості продукції. Вона є відносною стосовно конкурентів та є результатом різних чинників.

Дані чинники можна поділити на деякі категорій згідно їх природи конкурентних переваг:

- конкурентні переваги засновані на якості (в основі даного виду конкурентної переваги є переваги характерні якості товару);

- зовнішні конкурентні переваги (змушують споживача платити за товар вищу ціну, ніж у конкурента);

- внутрішні конкурентні переваги (є результатом підвищеної продуктивності і дають змогу підприємству отримувати більш високі прибутки);

- конкурентні переваги, засновані на витратах (обумовлені питанням контролю рівня цін та витрат на продукцію);

- конкурентні переваги, засновані на ключових компетенціях (здобуття підприємством особливих навичок або впровадження технологій, які створять унікальну цінність для споживача) [23].

Потрібно зазначити, що не існує єдиної думки вчених з приводу того, які чинники найбільш впливають на рівень конкурентоспроможності підприємства (див.Рис.1.2.). Тому що конкурентоспроможність підприємства поєднує у собі ефективне використання економічного потенціалу підприємства, а також можливість адекватно реагувати на зміни ринку. Забезпечення конкурентоспроможності відбувається безпчинно та уособлюється прагненням конкурентів покращити своє місце на міжнародному ринку, що є запорукою виплат

у домовленостях з постачальниками, бюджетом та різними структурами фінансової системи.

Рисунок 1.2. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність

Джерело: Бондаренко Г. С. Управління конкурентоспроможністю автотранспортного підприємства: спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Г. С. Бондаренко. – Харків, 2016. – 19 с.

Разом із збільшенням рівня конкуренції підприємством на ринку, потрібно приділяти набагато більше уваги відтворенню конкурентних можливостей. Зовнішньоорієнтоване підприємство на відміну від інших має дещо інші критерії визначення конкурентоспроможності. Серед таких критеріїв, як конкурентоспроможність продукції, внутрішнього та зовнішнього середовища, особливе значення мають:

1. експортний потенціал підприємства як характеристика виробничої конкурентоспроможності;
2. макrorівневі чинники конкуренції країн – торговельних партнерів;
3. мегарівневі чинники наднаціонального регулювання міжнародної торгівлі [48].

Таблиця 1.1

Основні конкурентні стратегії

«Природний» підхід	силова (віолентна) – домінування на місткому ринку з витісненням конкурентів, з мінімальними затратами на ефективне виробництво, а отже, зменшеною ціною реалізації товару; патієнтна (нішова, диференціації) стратегія – випуск обмеженого обсягу товару кращої якості та прагнення фірм знайти своє місце - нішу на ринку; коммутантна (приспосовницька, оперативного реагування) – швидке задоволення незначних за обсягом короточасних потреб; експлерентна (піонерна) стратегія – орієнтація на інновації та нововведення, нові потреби – новий товар, нова пропозиція.
Метод конкуренції фірми на цільовому ринку / О. Уолкер, Х. Бойд, Ж. Лярош	стратегія аналітика; стратегія шукача; стратегія оборонця - цінового лідера; стратегія оборонця-диференціатора.
Характер дій фірми на ринку / Е.Райс, Дж. Траут	стратегія нападу; оборонна стратегія.
Конкурентні переваги фірми на ринку / М.Портер	стратегія цінового гегемону (лідерства) – здобуток найменших витрат; досягнення високої репутації, яка призводить до зменшення цінової еластичності попиту; стратегія сегментування – спеціалізація та концентрація діяльності.

Джерело : Кузьмін О. Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : [навч. посіб. для студ. спец. «Міжнародна економіка»] / О. Є. Кузьмін, Н. І. Горбаль. – Львів : 2015. – С 3.

Можливість підприємства конкурувати на зовнішньому ринку визначається такими етапами: моніторинг можливих та діючих конкурентів, їхніх цілей, конкуруючі стратегії, сильні та слабкі сторони діяльності.

Існують стратегії підвищення конкурентоспроможності національної економіки:

- «Традиційна» стратегія, чи метод «путівця», являє собою підтримку конкурентоспроможності на ринку за допомогою зменшенню виробничих витрат, на основі масштабу виробництва та низької зарплати (Україна).

- «Піонерна стратегія», або підхід «стовпового шляху», основний акцент робиться на залученні нових технологій, що вироблятимуть унікальні новітні товари, проте, з мінімальними затратами, що надасть тимчасову перевагу у конкурентній боротьбі (США).

- «Прогрес навздогін» запозичення надбань іноземного науково-технологічного досвіду, з освоєнням виробництва наукомісткого товару (Китай) [49].

Одним економістом, М.Портером була розроблена модель 5 конкурентних сил (див.Рис. 1.3.), яка виступає унікальним інструментом щодо вивчення впливу конкуренції на ринку.

Проблема обмеженості ресурсів у сучасній економіці, а також обмеженості робочої сили, яка може переробляти ці ресурси і в кінцевому підсумку створювати продукти чи послуги, зростає з кожним роком. Таким чином, зростає актуальність розвитку зовнішньоекономічної діяльності кожної країни.

Найважливішими чинниками міжнародної конкурентоспроможності регіону є регіон, суспільство, економіка, навколишнє середовище, правосвідомість і культура, а критерії міжнародної конкурентоспроможності регіону включають комплекс конкурентних переваг, спрямованих на його швидкий розвиток» [6].

До джерел можна також віднести технологічні фактори, економічні, структурні, нормативно-правові акти, адміністративні заходи, розвиток інфраструктури, інформованість, географічні фактори та демографічні [39].

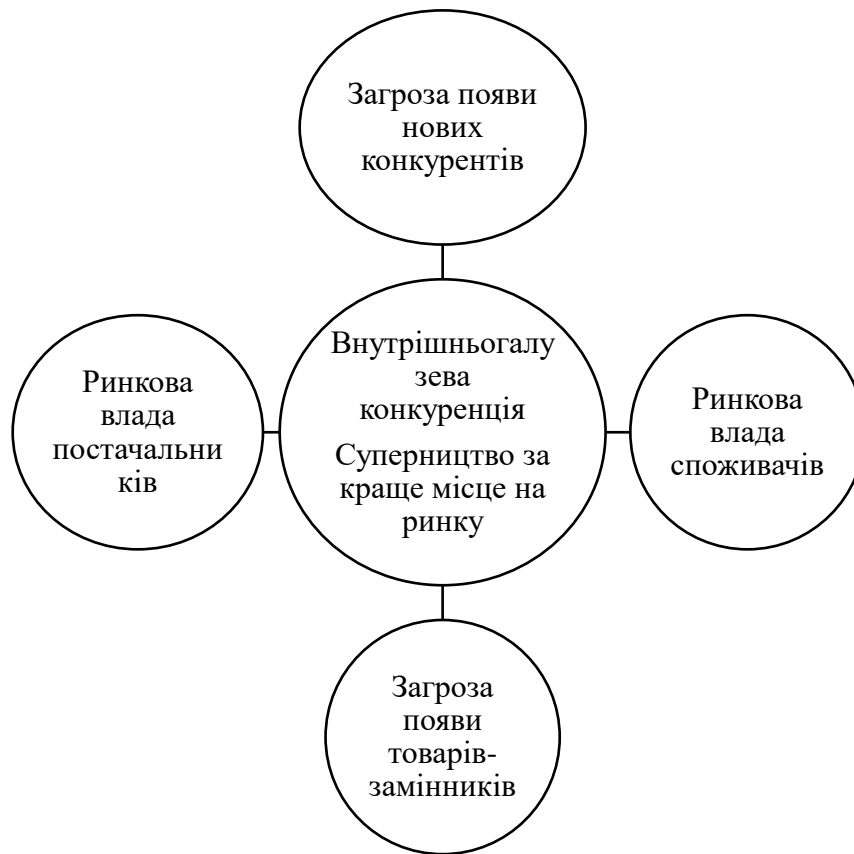

Рис. 1.3. Схема п'яти сил конкуренції

Примїтка. Побудовано автором за даними Управлїння мїжнародною конкурентоспроможнїстю України.

Загалом, конкурентна перевага – їндивїдуальна особливїсть, цїннїсть, що забезпечує прїоритет компанїї над конкурентами. Також, серед рїзноманїття переваг потрїбно видїлити такї: управлїнськї, квалїфїкацїйнї, конструктивнї, технологїчнї, їнформацїйнї тощо. Чинники конкурентних переваг [15]:

1. тактичний чинник – показник середовища фїрми, який забезпечує конкурентну перевагу у найближчий час;
2. стратегїчний – показник конкурентного середовища фїрми, який забезпечує випередження конкурентїв за умов виконання конкуруючих вимог, що визначає перевагу пїдприємства.

Щоб утримати конкурентні переваги у середовищі глобального ринку потрібно визначити три фактори. Перший фактор визначається джерелом переваги (дешева робоча сила чи сировина, унікальність товарів та послуг, запатентована технологія, репутація компанії). Другий фактор – збереження конкурентної переваги (утримання лідерських позицій). Третій фактор – це постійне оновлення та модернізація виробництва (покращення показників, за для посилення наявних переваг) [55].

Всі конкурентні переваги діляться на абсолютні та порівняльні. Абсолютні переваги відносять до товарів з унікальними споживчими цінностями (сервіс, імідж, інновації, задоволення потреб споживачів). В свою чергу, порівняльні, несуть характер порівняння характеристик, що можуть впливати на економічну ефективність продажу товару.

Головними джерелами конкурентних переваг є економія за рахунок масштабу виробництва, маркетингу, матеріально-технічного забезпечення, мобільність виробництва, глобальний досвід. До джерел можна також віднести технологічні фактори, економічні, структурні, нормативно-правові акти, адміністративні заходи, розвиток інфраструктури, інформованість, географічні фактори та демографічні.

До основних способів забезпечення конкурентності потрібно віднести: різке зменшення ціни, підробка інформаційної характеристики товару конкурента, тиск на постачальника ресурсів, крадіжка інтелектуальної власності, переманювання працівників, використання торгівельної марки конкурента, виробниче шпигунство, укладання монопольних контрактів, порушення норм, законів та інше [10].

Як висновок, міжнародна інтеграція національної економіки можлива лиш за рахунок досягнення країною, господарюючих суб'єктів високого конкурентоспроможного рівня на національному і на міжнародному ринках. Також, будь-яка, компанія використовує певний спосіб забезпечення конкурентоспроможності. Довгострокова конкурентоспроможність потребує

дотримання раціональних стратегічних та управлінських рішень, як головне для конкурентних переваг.

1.3. Методика оцінки рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішньому ринку

Якісні методи оцінювання досить трудомісткі, вони не виражаються математично і базуються на експертних оцінках. Даним методам притаманний суб'єктивізм, проте вони досить часто використовуються в тих випадках, коли неможливо математично оцінити конкурентоспроможність. Це стосується якості туристичних та готельних послуг.

Кількісні методи дають змогу оцінити за допомогою математичного апарату конкурентні переваги підприємства та приймати обґрунтовані управлінські рішення [4]. Кількісні методи базуються на використанні математичного апарату і передбачають обчислення показників (коефіцієнтів, індексів) по окремих показниках конкурентоспроможності підприємства, які надалі об'єднуються в групові та інтегральні показники/ Матричні методи оцінки конкурентоспроможності підприємства базуються на використанні матриці – таблиці. Дані методи (див.Табл.1.2) дозволяють оцінити окремі аспекти діяльності підприємства, середовище функціонування, конкурентів та розробити стратегію поведінки на ринку. Перевагами даних методів є їх відносна простота у застосуванні, а недоліками – не всі показники можна оцінити даним методом, відсутній аналіз причин, врахування не всіх факторів [5].

Під час експертних методів формуються спеціальні опитувальні анкети за такими напрямками як кадри, матеріально-технічне забезпечення підприємства, система управління, продукт, фінансова система та інше.

Класифікація методів оцінки конкурентоспроможності підприємства

Ознака	Метод	Вид методу
За способом оцінки	Якісні	SWOT-аналіз, метод експертних оцінок.
	Кількісні	Інтегральний метод, метод різниць, метод балів.
За формою представлення результату	Матричні	Матриця конкурентних стратегій М. Портера, SWOT-аналіз, SPACE-аналіз, STEP-аналіз, матриця McKinsey.
	Графічні	Графіки порівнянь, ілюстративні графіки, модель конкурентних сил М. Портера, аналіз конкурентоспроможності підприємств Ж.-Ж. Ламбена.
	Індексні	Інтегральні методи, метод, що базується на аналізі конкурентних переваг.
За напрямом формування інформаційної бази	Критеріальні	Модель конкурентних сил М. Портера, аналіз конкурентоспроможності підприємств Ж.-Ж. Ламбена, SPACEаналіз, GAP-аналіз, LOTS-аналіз, PIMS-аналіз, модель GE/McKinsey.
	Експертні	SWOT-аналіз, метод американської асоціації управління, метод порівнянь.
За можливістю прийняття стратегічних рішень	Поточні	Метод американської асоціації управління, метод порівнянь, метод інтегрального критерію.
	Стратегічні	STEP-аналіз, SWOT-аналіз, SPACE-аналіз, GAP-аналіз, метод аналізу LOTS.

Джерело: Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Д. Г. Лук'яненко. – К. : Вища школа, 2014. – С.36.

Індексні методи базуються на розрахунку індексів. При цьому базою для порівняння можуть виступати галузеві показники, показники підприємства-лідера ринку чи показники діяльності підприємства за минулі періоди [2].

Критеріальні методи передбачають оцінку конкурентоспроможності підприємства за рядом показників. Вони є найбільш точними і за їх допомогою можна визначити інтегральний показник конкурентоспроможності [11]. Критеріями, які оцінюються, можуть бути такі показники як: конкурентоспроможність продукції, якість, імідж підприємства, відносна частка ринку, рівень витрат, рентабельність,

показники, які характеризують фінансовий стан підприємства, ефективність використання матеріальних, трудових ресурсів та інші.

Підприємство вибирає собі показники для оцінювання залежно від наявності вихідних матеріалів для оцінювання та мети оцінювання. На початковому етапі оцінюються індивідуальні показники, а потім узагальнені групові показники. На їх основі може розраховуватися загальний показник конкурентоспроможності підприємства. Експертні методи базуються на думці досвідчених експертів. Під час експертних методів формуються спеціальні опитувальні анкети за такими напрямками як кадри, матеріально-технічне забезпечення підприємства, система управління, продукт, фінансова система та інше.

Експерти оцінюють в балах за визначеною шкалою оцінювальні показники. За результатами опитування визначається рівень важливості критеріїв, середні значення показників окремого критерію, загальний рівень показника як сума часткових критеріїв. Недоліками таких методів є їх суб'єктивізм. Поточні (статичні) методи оцінюють тільки фактичний стан об'єкта і не дають змогу оцінити його перспективи розвитку [18]. Стратегічні методи дають можливість не лише оцінювати стан конкурентних переваг на конкретну дату, а й розробляти стратегічні заходи з їх поліпшення. Найбільш ґрунтовними методами оцінки конкурентоспроможності підприємства є комплексні методи, оскільки вони орієнтовані на аналіз усього спектру найважливіших параметрів функціонування підприємства. Перевагою таких методів є отримання достовірної і найбільш точної інформації про конкурентоспроможність підприємства, його переваги та «вузькі місця» [2].

Залежно від об'єкта оцінки виділяють також методи оцінки конкурентоспроможності персоналу, методи оцінки конкурентоспроможності продукції, методи оцінки конкурентоспроможності організації [28]. Держава дає оцінку конкурентоспроможність певного товару не тільки з економічного боку,

країна враховує і соціальну важливість товару. Якщо національний товар виступає як соціально значущий, проте він коштує значно дорожче імпортного, країна має можливість вплинути на дану ситуацію, надавши або субсидії і дотації національному виробнику, або ж використавши квоти чи митні бар'єри до закордонних виробників [18, с. 104].

Для того щоб визначити конкурентоспроможність товару потрібно знати [17]:

- конкретні вимоги майбутніх споживачів до товару, який пропонують на ринку;
- очікуваний рівень попиту на продукцію та його можливі зміни;
- оцінка потенційного рівня ринкової ціни товару;
- конкурентне середовище на ринку відповідних товарів;
- основні характеристики товару головних конкурентів;
- найбільш перспективні ринки для відповідного товару та етапи закріплення на них;
- термін окупності сукупних витрат проекту, пов'язаних із проектуванням, продукуванням і просуванням на ринок нового товару.

З метою оцінки і дослідження конкурентоспроможності товару потрібно розрізнити параметри конкурентоспроможності продукції та його показники конкурентоспроможності.

Параметри конкурентоспроможності – це, в основному, кількісні характеристики властивостей товару, які при оцінці конкурентоспроможності останнього беруть до уваги його галузеві особливості. Головною умовою конкурентоспроможності продукції є наявність і дотримання комплексу особливих параметрів товару, що виступають його кількісними характеристиками, а також враховують особливості визначення конкурентоспроможності оцінюваного продукції. Саме для підбору параметрів потрібно підходити уважно, тому що існує багато аспектів, що впливають на їх вибір [14].

Потрібно зазначити, що параметри конкурентоспроможності можна поділити на технічні, економічні та нормативні (рис. 1.4.).

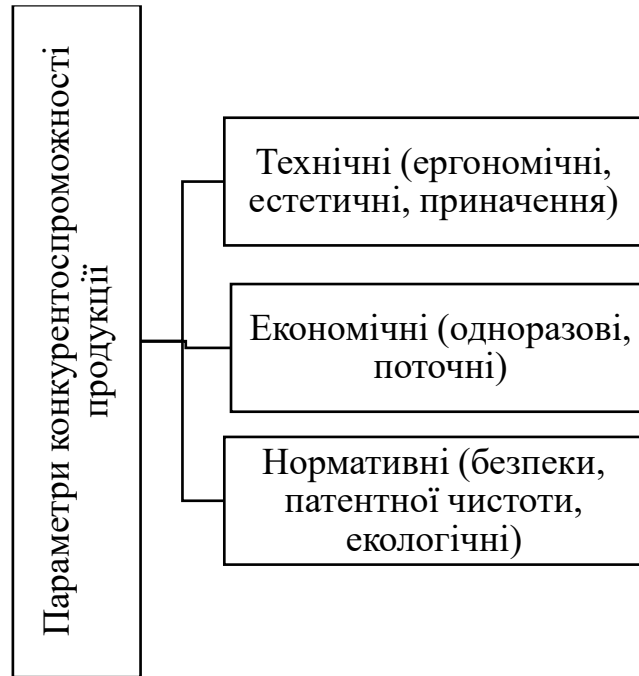

Рис. 1.4. Параметри конкурентоспроможності продукції

Джерело: Літвінова Ю. О. Проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах / Ю. О. Літвінова //Управління розвитком. – 2018. – № 9. – С. 35–37.

Для оцінки параметрів конкурентоспроможності продукції, потрібно враховувати групу, саме яку вони представляють, ринкове середовище та взаємодію продавця і покупця, тому що значення одного і того ж параметра може задовольняти покупця та не влаштовувати товаровиробника, чи навпаки [20, с. 181].

Нормативні і технічні параметри характеризують якість товару, її безпеку та екологічність

Технічні параметри визначають фізичні, а також технічні характеристики товару під час споживання, або експлуатації. Саме серед технічних параметрів вчені

виділяють естетичні, ергономічні і параметри призначення. Ергономічні властивості продукції характеризують ступінь зручності його споживання, або ж експлуатація людиною у різних аспектах (психологічних, фізичних, антропометричних). Естетичні параметри характеризують оригінальність дизайну товару (композиція, форма, зовнішній вигляд). Параметри призначення характеризують напрям використання продукції, а також описують функції, які він виконує. Всі вони відображають корисний ефект від споживання чи експлуатації товарів в певних умовах.

Серед параметрів призначення виокремлюють класифікаційні, конструктивні і параметри технічної ефективності. У класифікаційних параметрах визначається вибір сфери застосування продукції. Означена група параметрів дозволяє віднести оцінювану продукцію до групи аналогічної продукції. Економічні параметри враховують економічні витрати пов'язані з споживанням, виробництвом та знищенням продукції. До одноразових витрат включаються витрати на транспортування, ціна продукції, налаштування та пробний запуск. Поточні витрати – це ціна споживання продукції, яка включає в себе витрати на обслуговування, джерела енергії, допоміжні матеріали, ремонт, запчастини тощо [41].

Нормативні параметри включають параметри безпеки, патентної чистоти і екологічності. В параметрах безпеки, а також екологічності знаходять своє відображення вимоги до продукції згідно до діючих вітчизняних та міжнародних стандартів, законів і нормативних актів, результатами сертифікації продукції, технічних регламентів. Недотримання хоча б однієї з вимог призведе до негативних наслідків, а продукцію з такими порушенням представляти на ринку не дозволено. Оцінка патентної чистоти означає ступінь впровадження у продукції технічних рішень, що не потрапляють під дію введених в країні патентів, де запланований збут. У разі виявлення у продукції складових частин чи рішень, які не мають патентної чистоти, подальший аналіз конкурентоспроможності потрібно буде провести після

розроблення і оцінювання заходів, які спрямовані на забезпечення такої патентної чистоти [21, с. 103].

Показники конкурентоспроможності – це сукупність критеріїв для кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності продукції, основою яких є параметри конкурентоспроможності [22, с. 101]. Дані показники є важливими при оцінюванні комплексних характеристик продукції та визначення рівня конкурентоспроможності. При правильному оцінюванні товару, знижуються ризики, пов'язані з діяльністю компанії на новому ринку, проет тим часом невідповідність реальним характеристикам товару може викликати зменшення ефективності діяльності підприємства. Головну інформацію про конкурентоспроможність продукції складають три основні групи показників (див.Рис. 1.5.).

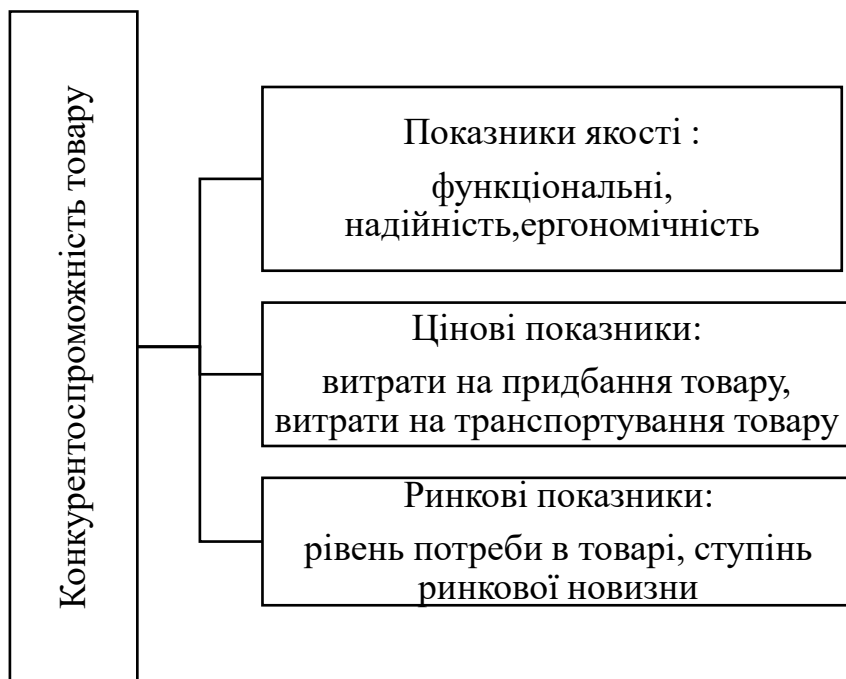

Рис. 1.5. Показники конкурентоспроможності продукції

Джерело: Трещов М.М. « Методи оцінювання конкурентоспроможності продукції» [Електронний ресурс] / М.М. Трещов // Економічний простір – 2019 - №23/1 - с.118-126

В такому випадку, потрібно приділити більше уваги тому, аби показник конкурентоспроможності продукції враховував більше факторів і об'єктивно визначав їх вплив на конкурентоспроможність товару [23, с. 40].

Після обрання показників для порівняння є можливість проводити оцінку конкурентоспроможності продукції. Одним із основних етапів діяльності компанії в процесі створення та виробництва продукції, який має задовольняти потреби споживачів, є оцінка конкурентоспроможності.

Оцінка конкурентоспроможності продукції – це порівняння можливостей продукції задовольняти потреби певного ринку в певний період, відносно аналогічних можливостей товарів конкурентів на цьому ж ринку в цей же час. Вибір певного метода оцінки конкурентоспроможності залежить від конкретного ряду факторів (терміновість визначення рівня конкурентоспроможності, специфіка продукту, обсяги доступної достовірної інформації) [39].

На сьогоднішній день можна виділити наступні методи:

1. в залежності від номенклатури критеріїв: прямі та непрямі;
2. в залежності від мети та стадії оцінки: методи, які застосовуються на стадії виготовлення продукції та які застосовуються на стадії реалізації продукції;
3. в залежності від форми подання даних: розрахункові, матричні, графічні, комбіновані;
4. в залежності від порівняння властивостей виробу: кваліметричний;
5. в залежності від порівняння зі зразком для визначення відносного рівня якості: диференційований, комплексний, змішаний [24].

Найбільш повну і достовірну оцінку конкурентоспроможності продукції забезпечує комплексний метод, який обраховується за формулою:

$$K_{ij} = \sum_{i=1}^n a_i b_i \rightarrow 1$$

K_{ij} – конкурентоспроможність і-го товару на j-му ринку; a_i – питома вага і-го параметру продукції;

b_i — оцінка параметру продукції;

n – число параметрів, що аналізуються.

Саме оцінювання рівня конкурентоспроможності товару використовується у вирішенні завдань, як комплексний аналіз ринку і вибір напрямку діяльності підприємства; запровадження заходів, метою яких виступає саме підвищення конкурентоспроможності продукції; оцінка нових ринків збуту продукції; контроль їх ціни, а також і якості [40].

Оцінка конкурентоспроможності товару має проводитись на всіх рівнях життєвого циклу продукту, від початку розробки, виготовлення до стадії експлуатації та виведення з ринку. Проте, при цьому варто враховувати конкретні показники, які ґрунтуються на параметрах конкурентоспроможності та залежать від об'єкта досліджень. Серед основних показників найчастіше виділяють саме такі: положення конкурентів з виробництва та реалізації аналогічних товарів, стан ринку для реалізації продукції, ставлення споживачів до товарів підприємства-конкурента, внутрішнє середовище підприємства та загрози зовнішнього середовища; рівень задоволення продукцією вимог споживачів, характеристики найбільш конкурентоспроможної продукції, обраної як основа для порівняння, найбільш важливі параметри конкурентоспроможності, які досліджуються перш за все [17].

Якість продукції – це сукупність властивостей і характеристик продукції, що визначають можливість задоволення потреб споживачів на ринку відповідно до призначення продукції. Якість визначається комплексом показників, що характеризують функціональність, надійність, вигляд продукції, довговічність, зручність її використання та інші споживчі властивості. Підвищення якості – являє

собою спосіб ведення конкурентної боротьби, підвищення конкурентоспроможності, утримання конкурентних позицій на ринку і ефективний механізм завоювання утримання конкурентних позицій на ринку. Висока якість продукції сприяє зростанню інвестицій та забезпечує вихід підприємства на міжнародний ринок, також формує його позитивний імідж. На неї можуть впливати організація виробництва, продуктивність праці, розвиток науково-технічного прогресу та методи управління ним, технічний контроль, ефективність впровадження досвіду зарубіжних і вітчизняних підприємств під час проектування та виготовлення високоякісної продукції, також стандартизація, яка відображає відповідність товару та її функціональному призначенню. Одним із головних факторів конкурентоспроможності продукції виступає її ціна. При встановленні ціни компанія враховує завдання, що поставило перед собою, а саме максимізація прибутку та входження до певного сегменту ринку тощо. Відповідно дана ціна може бути на високому рівні, абож на низькому (для завоювання ринку).

Важливим етапом в діяльності компанії є розробка програм щодо підвищення конкурентоспроможності. Серед фундаментальних шляхів підвищення конкурентоспроможності виділяють саме такі: правильно обґрунтована рекламна політика фірми; детальне вивчення потреб споживачів, а також аналіз головних конкурентів; розробка нових товарів та підвищення його якісних характеристик; підтримання конкурентних переваг товарів у порівнянні з товарами-субститутами; виявлення переваг і недоліків аналогічних товарів та використання отриманих результатів у діяльності підприємства; оновлення обладнання; контроль за зниженням собівартості продукції; підвищення якості сервісу і обслуговування; диференціація товарів, що виробляються; збільшення впливу на споживачів товарів для забезпечення конкурентних переваг [26].

За для підвищення конкурентоспроможності підприємства потрібно правильно та ефективно конкурентоспроможністю управляти. Існує безіч різних

підходів до управління конкурентоспроможністю, одним із таких є системно-процесний підхід.

Ефективне управління конкурентоспроможністю компанії можливе за умови формування цілісної та багатофункціональної системи, що складається з блоків, взаємопов'язаних між собою. Дана система має вісім програмно-цільових комплексних блоків, у яких прописані необхідні заходи організаційного, економічного і технікотехнологічного характеру. Усі ці блоки взаємозалежні і взаємопов'язані між собою. Саме цілісність описаної системи виступає як необхідна умова ефективної реалізації управлінських рішень у різних сферах діяльності. Вся сукупність блоків системи створена за для вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності компанії, що забезпечить розвиток підприємства і посилення його позиції на внутрішньому, і на міжнародному ринку. Внутрішні та зовнішні чинники можуть впливати на кожен із елементів системи управління конкурентоспроможністю [51].

Отже, розв'язання головних проблем посилення конкурентоспроможності компанії, яка функціонує на міжнародному ринку, пропонується складна організаційно-економічна система його управління. Описана система складається з восьми взаємопов'язаних блоків, які містять в собі комплекси дій і заходів з підвищення конкурентоспроможності підприємства в усіх аспектах його діяльності. Така структуризація надає можливість здійснювати комплексний та цілеспрямований пошук методів систематизації усіх основних елементів управління підприємством, з метою ефективного впливу на чинники, що формують потенціал підприємства і визначають його конкурентні можливості [27].

Висновки до розділу I

Таким чином, у ході дослідження було розглянуто сутність і чинники конкурентоспроможності продукції підприємства. Досліджено різні погляди вчених на категорії “конкуренція” та “конкурентоспроможність”. Розбіжності та різноманітність позицій вчених щодо згаданих визначень викликані складністю та комплексністю досліджуваного поняття, а також ототожненням деякими науковцями конкурентоспроможності підприємства та продукції, різними масштабами розгляду конкурентоспроможності та подекуди заміною одного поняття іншим. На основі проведеного аналізу наукових публікацій встановлено, що автори виділяють чотири типи суб’єктів, які оцінюють конкурентоспроможність тих чи інших об’єктів: споживачі, виробники, інвестори, держава. З метою точної оцінки та комплексного дослідження конкурентоспроможності продукції варто розрізняти параметри та показники конкурентоспроможності.

Параметри конкурентоспроможності в переважній більшості кількісні характеристики властивостей товару, що враховують галузеві особливості оцінки його конкурентоспроможності. Показники конкурентоспроможності – це комплекс критеріїв кількісної оцінки рівня конкурентоспроможності товару, що базуються на відповідних параметрах. До основних шляхів підвищення конкурентоспроможності можна віднести такі: правильно та якісно обґрунтована маркетингова політика фірми; створення товару-новинки та підвищення її якісних характеристик; пошук та забезпечення переваг товарів у порівнянні з товарами-субститутами; виявлення переваг і недоліків аналогічної продукції, і використання отриманих результатів; оновлення машин та обладнання; постійний контроль за зниженням собівартості товарів; покращення якості сервісу та обслуговування; диференціація товарів

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ МАСШТАБІВ ТА ДИНАМІКИ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка місця економіки України у світових рейтингах

Процес розвитку будь-якої держави визначається за допомогою міжнародного порівняння. Оцінка конкурентоспроможності є одною з головних показників, яка здійснює істотний вплив на розвиток не лише окремих підприємств, а й національної економіки в цілому. Реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) України у 2021 році збільшився на 3,4% після спаду на 3,8% у 2020 році. (Державна служба статистики)

За даними, номінальний ВВП становив 5 трлн 459,6 млрд грн, а з розрахунку на особу – 131,94 тис. грн. Згідно з даними, статистичне відомство покращило оцінку зростання ВВП у четвертому кварталі до 6,1% порівняно з початковою у 5,9%, зробленою на початку лютого. Зміна дефлятора становила 24,4% [33].

Україна у 2021 році посіла 54-те місце у Світовому рейтингу конкурентоспроможності (World Competitiveness Rankings) (див.Рис.2.1.). Основними факторами конкурентоспроможності стали саме наявність інновацій, підтримуюча політика, цифровізація і соціальна згуртованість. Всесвітній економічний форум визначає національну конкурентоспроможність як здатність країни та її інститутів забезпечувати стабільні темпи економічного зростання, які були б стійкими у середньостроковій перспективі. Автори дослідження наголошують, що країни з високими показниками національної конкурентоспроможності, як правило, забезпечують вищий рівень добробуту своїх громадян. Передбачається, що Індекс має використовуватися державами, які

прагнуть ліквідації перешкод на шляху економічного розвитку та конкурентоспроможності, як інструмент для аналізу проблемних моментів у їхній економічній політиці та розробки стратегій щодо досягнення сталого економічного прогресу.

Експерти під час складання Індексу беруть до уваги те, що економіки різних країн світу знаходяться на різних етапах свого розвитку. Значення окремих чинників зростання конкурентоспроможності країни пов'язані з стартовими умовами, чи з інституціональними і структурними характеристиками, дозволяють позиціонувати держава стосовно іншим країнам крізь призму розвитку. Дослідники постійно вдосконалюють методологію розрахунку Індексу для того, щоб він залишався адекватним інструментом вимірювання рівня конкурентоспроможності в глобальному середовищі, що постійно змінюється.

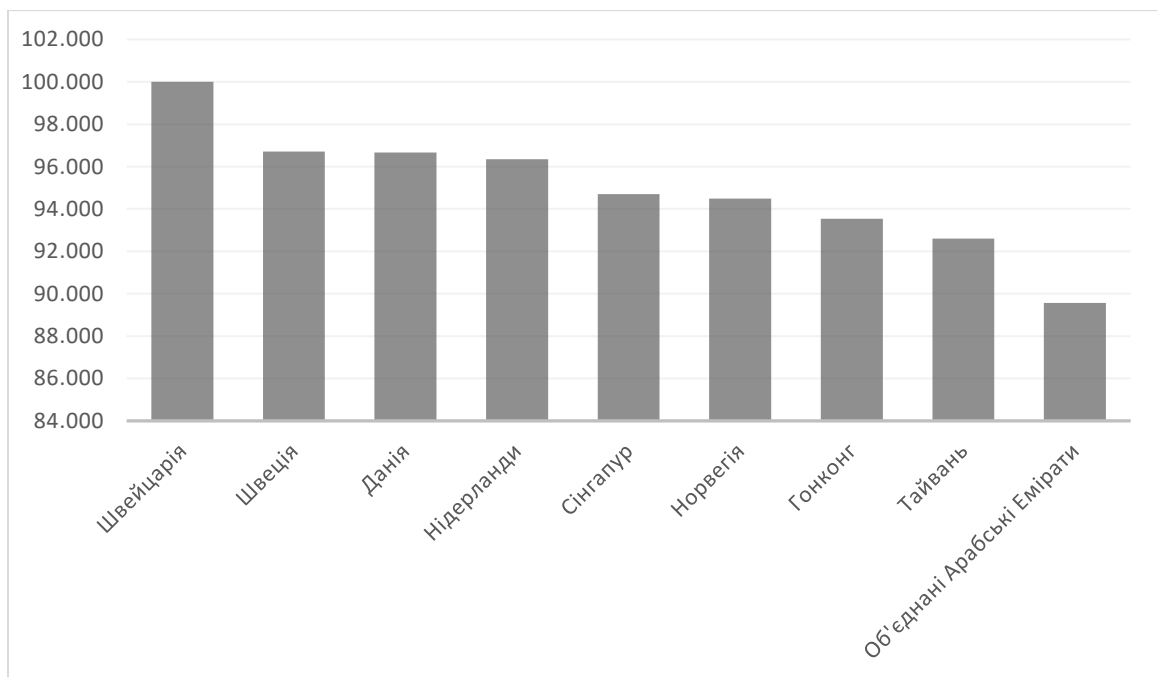

Рис.2.1. Світовий рейтинг конкурентоспроможності IMD у 2021 році

Примітка. Побудовано автором за даними IMD World Competitiveness.

Конку rentні позиції України є нерівномірними: досить високі бали за уміння і креативність зміщуються з низькою якістю інституцій та наявністю макроекономічних проблем. Україна отримала низьку оцінку через індикатори такі як рівень інфляції, рівень тероризму, вплив на ведення бізнесу, динаміка боргу, вплив податків та субсидій на конкурентність, захист прав власності, стан доріг, фінансування малого і середнього бізнесу, гнучкість заробітної плати, також надійність банків, темп росту інноваційних компаній та частка проблемних кредитів.

Слідкуючи за інформацією Світового економічного форуму головними проблемами для українських підприємців зараз виступає інфляція, корупція, податкові ставки і адміністрування, нестабільність політики, постійні ротації в уряді, слабка доступність фінансування, також бюрократія у держустановах [43]. Також, залишаються проблеми енергетичної залежності від закордонних ресурсів, боргу перед МВФ, складної ситуації на сході країни, девальвації національної валюти, від'ємного сальдо торговельного балансу, що негативно впливає на економіку країни (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Зовнішньоторговельний баланс України у 2021 році (млн.дол. США)

	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Усього (товари, послуги)	59367,9	79724,3	60045,7	80400,7	-677,8	-676,4
У т.ч. країни ЄС	20790,6	30335,7	25530,0	32170,3	-4739,4	-1834,6
Товари	49191,8	68089,3	54336,1	72816,8	-5144,3	-4727,5
У т.ч. країни ЄС	17938,1	26794,7	23125,5	28946,1	-5187,4	-2151,4
Послуги	11521,2	13156,5	5712,5	7593,4	5808,7	5563,1
У т.ч. країни ЄС	3825,4	4494,2	2407,4	3232,8	1418,0	1261,4

Примітка. Побудовано автором за даними Держстату.

В підсумку 2021 року експорт українських товарів та послуг становив 79724,3 млн. дол. США. В підсумку минулого року експорт товарів та послуг у порівнянні із

2020 роком становив 134,3% (таблиця 2.1.). За 2021 рік імпорт товарів і послуг становив 80400,7 млн. дол., що у порівнянні з 2020 роком становить 133,9%. Варто зазначити, негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу у 2021 році становить 676,4 млн. дол. (у 2020 році також негативне – 677,8 млн. дол.) [33].

Обсяг валового зовнішнього боргу України у 2021 році зріс на 4.0 млрд дол. США і на кінець року становив 129.7 млрд дол. США. Відносно ВВП обсяг боргу зменшився за рік із 80.7% до 64.6%. Зовнішній борг державного сектору зріс на 2.4 млрд дол. США і становив 57.1 млрд дол. США (28.4% від ВВП). Зовнішні зобов'язання приватного сектору зросли на 1.6 млрд дол. США і становили 72.6 млрд дол. США (36.2% від ВВП). Валовий зовнішній борг являє собою загальний обсяг заборгованості за всіма зобов'язаннями, які мають бути сплачені боржниками і виступають зобов'язаннями резидентів економіки країни перед нерезидентами. Іншими словами, це є загальна заборгованість країни за зовнішніми позиками і несплаченими за ними процентами [35].

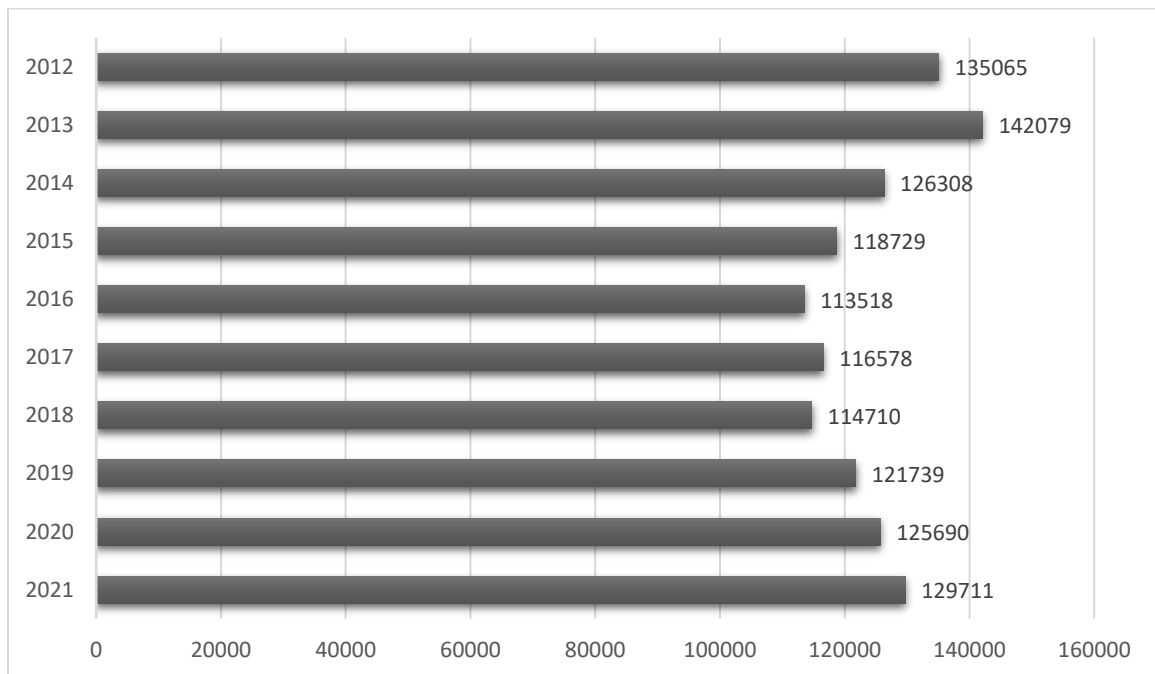

Рис.2.2. Валовий зовнішній борг України з 2012 по 2021 рр. (млн дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Варто відрізнити валовий зовнішній борг (див.Рис.2.2.) від державного зовнішнього боргу. Валовий зовнішній борг вміщує в собі як державний зовнішній борг (уряду і Нацбанку), так і недержавний (банків, національних і акціонерних компаній). Варто відзначити, що валовий зовнішній борг розраховується в доларах США.

Зовнішній борг центрального банку зменшився на 1.1 млрд дол. США і на 31 грудня 2021 року становив 5.8 млрд дол. США (2.9% від ВВП). Зменшення відбулося в результаті планових виплат за кредитами stand-by (0.9 млрд дол. США) та курсових змін (0.2 млрд дол. США) за рахунок зміни курсу СПЗ. Обсяг зовнішніх зобов'язань сектору інших депозитних корпорацій України зменшився на 0.3 млрд дол. США і на кінець 2021 року становив 3.4 млрд дол. США (1.7% від ВВП): чисте погашення за єврооблігаціями (0.6 млрд дол. США) частково компенсовано зростанням заборгованості за міжбанківською позицією (0.4 млрд дол. США) [29].

Потрібно приділити увагу і результатам порівняльного аналізу зовнішнього боргу і ВВП України (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка валового зовнішнього боргу і ВВП України з 2013 по 2021 рр. (млн дол. США)

Рік	Валовий зовнішній борг	Валовий внутрішній продукт
2021	129 711	200 090
2020	125 690	155 582
2019	121 739	153 781
2018	114 710	130 832
2017	116 578	112154
2016	113 518	93 270
2015	118 729	90 615
2014	126 308	131 805
2013	142 079	183 310

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Також, пропонуємо розглянути ті ж самі відомості в розрахунку на одну особу населення (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка зовнішнього боргу і ВВП України (на одну особу населення) з 2013 по 2021 рр. (млн дол. США)

Рік	Зовнішній борг (на одну особу населення)	ВВП України (на одну особу населення)
2021	3132,5	4029,9
2020	3008,8	3010,1
2019	2896,6	2115,1
2018	2713,2	2185,6
2017	2744,0	2639,9
2016	2660,0	3094,5
2015	2771,3	3659,0
2014	2884,5	3724,3
2013	2884,5	4832,2

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Міжфірмовий борг підприємств, що перебувають у відносинах прямого інвестування, збільшився за рік на 4.6 млрд дол. США і становив 22.1 млрд дол. США (11.0% від ВВП). Зростання відбулося за рахунок:

1. переоформлення боргу за кредитами в міжфірмовий (3.1 млрд дол. США, у тому числі для сестринських підприємств – на 0.6 млрд дол. США);

2. чистих залучень за міжфірмовим боргом (1.8 млрд дол. США, у тому числі за кредитами сестринських підприємств – 0.3 млрд дол. США);

3. зменшення за рахунок курсових змін на 0.3 млрд дол. США.

Загалом заборгованість інших секторів економіки (разом із міжфірмовим боргом) збільшилася за 2021 рік на 1.9 млрд дол. США – до 69.2 млрд дол. США (34.5% від ВВП). Обсяги простроченої заборгованості реального сектору за негарантованими кредитами (у тому числі від прямих інвесторів) зменшилися на 0.5

млрд дол. США і на кінець 2021 року становили 23.0 млрд дол. США (11.4% від ВВП).

На кінець 2021 року за географічною структурою заборгованості приватного сектору за негарантованими кредитами (разом із міжфірмовим боргом) основною країною-кредитором залишався Кіпр: його частка становила 45.6% від загального обсягу, зменшившись на 1.5 в. п. протягом року. Частка Великої Британії зменшилася на 0.9 в. п. – до 12.1%, частка Люксембургу – з 3.2% до 2.6%, Німеччини – з 3.5% до 2.9%, а частка Віргінських островів (Брит.) – з 2.9% до 2.7%. Водночас збільшилася частка Нідерландів (з 5.6% до 9.7%) та США (з 2.7% до 2.9%). У простроченій заборгованості реального сектору за цими інструментами частка Кіпру збільшилася протягом року з 59.6% до 61.9%.

Основною валютою зовнішніх запозичень України станом на кінець 2021 року залишався долар США: 61.3% від загального обсягу зовнішнього боргу, однак його частка зменшилася за рік на 0.3 в. п. Зменшилася також частка запозичень у євро: з 23.7% до 23.0%. Натомість зросла питома вага зобов'язань у СПЗ перед МВФ: з 10.2% до 11.2%. Також збільшилася частка боргу в гривні на 0.2 в. п. – до 3.4%. Обсяг короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення за рік зменшився на 140 млн дол. США і на кінець 2021 року становив 48.3 млрд дол. США.

Загальні обсяги зобов'язань реального сектору (разом із міжфірмовим боргом), які мають бути погашені впродовж наступних 12 місяців, збільшилися на 0.5 млрд дол. США та становили 40.7 млрд дол. США. Зростання обсягів майбутніх виплат за єврооблігаціями підприємств (на 0.7 млрд дол. США) та погашень міжфірмового боргу (на 0.9 млрд дол. США) компенсувалося скороченням обсягів майбутніх виплат за кредитами (на 1.0 млрд дол. США) [45].

Не можна пропустити, також головну запоруку вітчизняної економіки – це стабільність макроекономічного середовища. Країна не може ефективно надавати послуги, коли вона змушена сплачувати великі відсотки за минулі борги. Бюджетний

дефіцит обмежує можливість держави реагувати на цикли ділової активності та інвестувати у заходи, що спрямовані на покращення конкурентоспроможності.

Важливим індексом дослідження конкурентоспроможності економіки виступає індекс економічної свободи, що складається за 12 основними показниками (див.табл.2.) та визначається середнім арифметичним. За результатом держави розподіляються на 5 груп: з вільною економікою, з переважно вільною, з помірно вільною, переважно невільною і з невільною економікою. За підсумками у 2021 року Україна погіршила позиції і опустилася до 130 місця серед 177 країн у рейтингу економічних свобод [55]. Зазначимо, що країни з високими показниками економічної свободи створюють сприятливі умови для торгівлі та підприємництва (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рейтинг країн по індексу економічної свободи у 2021 році

Місце	Країна	Індекс
1	Сінгапур	83,9
2	Австралія	82,4
3	Швейцарія	81,9
4	Ірландія	81,4
5	Тайвань	78,6
6	Великобританія	78,4
130	Україна	54,1

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Також, у 2021 році Україна піднялась на 15 позицій у світовому рейтингу за значенням індексу соціального прогресу і посіла 48 місце зі значенням індексу 75,78 серед 168 країн. Значне місце в рейтингу Україні забезпечили: високе охоплення

середньою освітою, результативна політика сприяння зайнятості вразливих груп, доступний мобільний зв'язок, а також доступна електроенергія, не велика смертність від забрудненої води і поганих санітарно-гігієнічних умов, забезпечення рівних можливостей як для жінок та і для чоловіків приймати участь у політичному житті, отримувати вищу освіту, захищати майнові права [39].

Відтворення кращих умов для ведення бізнесу, виступає як одне із ключових аспектів конкурентоспроможності. Оцінка даного рейтингу з відбувається за 10 основними компонентами без урахування корупції, інфраструктури, кваліфікованості робітників, а також макроекономічної політики. В рамках дослідження здійснюється збір та аналіз всебічних кількісних даних для зіставлення умов регулювання підприємницької діяльності між країнами, тим самим проект спонукає держави до більш ефективного регулювання, забезпечує вимірні орієнтири для проведення реформ та служить ресурсом для вчених, журналістів, дослідників із приватного сектору та інших осіб, що цікавляться діловим кліматом у кожній країні. У проекті беруть участь понад 7000 експертів у різних країнах світу — консультанти з питань підприємницької діяльності, юристи, економісти, представники урядів, а також провідні вчені різних країн, які надають методичну та експертну допомогу.

Зведений рейтинг країн світу за показником сприяння веденню бізнесу, а також дані щодо десяти ключових індикаторів регулювання підприємницької діяльності. Індикатори вказані у таблиці під своїми номерами, відповідно від № 1 до № 10 (див. Табл. 2.4):

1. Процес реєстрації підприємств.
2. Процес одержання дозволів на будівництво.
3. Процес підключення до електропостачання.
4. Процес реєстрації власності.
5. кредитування.

6. Захист інвесторів.
7. Оподаткування.
8. Міжнародна торгівля.
9. Забезпечення виконання контрактів.
10. Процес ліквідації підприємств.

Таблиця 2.4

Рейтинг країн за індексом легкості ведення бізнесу у 2021 році

Країна	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8	№9	№10
Нова Зеландія	1	7	48	2	1	3	9	63	23	36
Сінгапур	4	5	19	21	37	3	7	47	1	27
Гонконг	5	1	3	51	37	7	2	29	31	45
Данія	45	4	21	11	48	28	8	1	14	6
Південна Корея	33	12	2	40	67	25	21	36	2	11
Україна (64)	61	20	128	61	37	45	65	74	63	146

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Також, не менш важливим у часи глобалізації виступає рейтинг глобальної цифрової конкурентоспроможності (див.Табл.2.5). У даному дослідженні аналізується швидкість технологічних перетворень, що відбуваються в державах, допомагаючи формувати управлінські рішення політики країни у сфері конкурентоспроможності вітчизняної економіки та стратегічних бізнес-рішень. Основною метою рейтингу цифровий конкурентоспроможності виступає оцінка рівня сприйняття країною цифрових технологій, які ведуть до трансформації в

урядовій практиці, бізнес-моделях та суспільстві. З початку 2020 року, дане дослідження охоплювало 63 країни, кожна з яких в рейтингу оцінювалась 50тма індикаторів за трьома головними показниками:

«Знання» - показники, які відносяться до нематеріальної інфраструктури, і характер-ризують процес цифрової трансформації через відкриття, розуміння та вивчення нових технологій;

«Технології» - показники оцінюють загальний контекст, завдяки якому забезпечується впровадження та розвиток цифрових технологій (технологічне регулювання, наявність капіталу для інвестування в технологічну інфраструктуру тощо);

«Майбутня готовність» - показники, які оцінюють рівень прийняття технологій урядом, бізнесом та суспільством в цілому.

Таблиця 2.5

Рейтинг цифрової конкурентоспроможності країн у 2021 році

Рейтинг	Країна	Рейтингова оцінка
1	Сполучені Штати Америки	100,000
2	Сінгапур	98,052
3	Данія	96,013
4	Швеція	95,146
5	Гонконг	94,451
58	Україна	48,807

Примітка. Побудовано автором за даними ДЕК Адміністрації Держспецзв'язку.

Не зважаючи на певні успіхи, Україна продовжує залишатись регіональним аутсайдером, а також входить до переліку 10-найгірших країн рейтингу (+2 позиції, 58 місце з 63 держав в рейтингу). Різниця між лідером та Україною складає набагато більше балів ніж країна набрала в цілому.

Слабкими сторонами України автори дослідження відносили захист прав на інтелектуальну власність, а саме існування піратства, банківські та фінансові сервіси, високі інвестиційні ризики та рівень кібербезпеки.

До сильних сторін держави були віднесені можливості розпочати бізнес, е-демократія, швидкість Інтернет-підключень, використання великих даних і якість навчання.

Варто приділити увагу і дослідженню щодо глобального розвитку інновацій, який проводяться всесвітніми організаціями з 2007 року і представляють повний комплекс показників інноваційного розвитку в державах світу, глобальним еталоном, що допомагає політикам, краще зрозуміти, як стимулювати та вимірювати інноваційну активність, що виступає як основний драйвер економічного та соціального розвитку (табл.2.6).

Таблиця 2.6

Рейтинг країн світу за індексом інновацій 2021 року

Рейтинг	Країна	Бали
1	Швейцарія	66,1
2	Швеція	62,5
3	Сполучені Штати Америки	60,6
4	Велика Британія	59,8
5	Нідерланди	58,8
45	Україна	36,3

Примітка. Побудовано автором за даними ДЕК Адміністрації Держспецзв'язк.

До сильних сторін України віднесли такі показники, як рівень освіти, знаннями і технологіями, якістю людського капіталу, творчих винаходів. Проте, головними факторами розвитку інновацій в Україні є інституційна спроможність, серед яких

недосконалі державні інститути і ефективність уряду, а також політична і поточна ситуація в країні, нерозвинена і застара інфраструктура.

Інноваційний розвиток неможливий без залучення і утримання кваліфікованої робочої сили. Ці два фактори виступають вирішальними в укріпленні конкурентоспро-можності і досягненні зростання добробуту (табл.2.7).

Таблиця 2.7

Рейтинг талантів країн світу за 2021 рік

Рейтинг	Країна	Бали
1	Швейцарія	100,000
2	Данія	91,781
3	Люксембург	89,189
4	Ісландія	89,028
5	Швеція	88,234
42	Україна	53,426

Примітка. Побудовано автором за даними ДЕК Адміністрації Держспецзв'язку.

Сильними сторонами України залишаються рівень освіти населення (грамотність дорослого населення та професійний рівень задіяних у бізнесі), творчість і новаторство, законодавство у сфері електронної комерції, можливість адаптації правової бази до новітніх технологій, цінова доступність послуг мобільного зв'язку, забезпечення гендерної рівності, простота розпочати бізнес, е-демократія, наявність інноваційних технологій та кількість патентних заявок в сфері ІКТ [9].

Міжнародними експертами відзначено позитивні зміни в політиці щодо забезпечення свободи поширення в Інтернеті суспільно значимої інформації і захисту прав Інтернет-користувачів. У той час, як на всій планеті спостерігається

негативна тенденція погіршення рівня свободи Інтернету, яке прискорилось внаслідок поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Отже, усі рейтинги так і різні статистичні аналізи мають свої похибки і неточності. Наприклад у соціальному вимірі, політиці, економіці чи у інших виділів. Проте, відображають певну суть речей. Завдяки порівнянню країн, нашій країні є до чого прагнути та з кого брати приклад. Потрібно розуміти, що нашу Україну чекає довгий і плідний шлях, для того щоби займати гідні позиції у міжнародних рейтингах. Проте, попри успіхи, Україна залишається регіональним аутсайдером. Це спричинено низкою причин, але основною є те, що позитивні зміни, що відбувались в державі, проходять набаго повільніше та абсолютно безсистемно, у порівнянні із іншими державами. Географічно країна розташована у регіоні, де розташовані держави з високим і вище середнього рівнем доходу, тривалою найвищою конкурентоспроможністю у світі, серед яких підготовленими і багатообіцяючими для переходу до нової більш продуктивної, стійкої і інклюзивної економічної системи, визнані Скандинавські країни.

2.2. Інвестиційні аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України

Процеси глобалізації, які охоплюють усі сфери суспільного життя, впливають на розвиток міжнародних економічних відносин, а також і активізують рух капіталу. Проте, в той же час, диверсифікується та ускладнюється міжнародне інвестування як форма руху капіталу за національні межі, все більше відходячи від відтворювальних процесів реальної економіки та призводячи до кризових процесів в світовій фінансовій системі. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій під впливом процесів глобалізації змінюється щорічно, саме тому аналіз динаміки і структури світових потоків капіталу під впливом глобалізації світогосподарських

відносин виступає як загальне питанням зовнішньоекономічної політики країн та має важливе значення у міжнародній економіці [7].

Іноземні інвестиції мають значний вплив на економіку будь-якої країни, незважаючи на рівень її економічного розвитку, тим самим сприяючи економічному зростанню країни-реципієнта на основі ефективного використання вітчизняних ресурсів. Пропонуємо виділити два шляхи отримання позитивного ефекту від запровадження до економіки іноземних інвестицій. По-перше, це вихід іноземних фірм на національний ринок, приводячи до заміщення або витіснення менш ефективних вітчизняних підприємств. В результаті відбувається перерозподіл внутрішніх ресурсів між рентабельними та малорентабельними фірмами де і відбувається зростання середнього рівня продуктивності праці, а також і доходів на душу населення у країні, яка приймає інвестиції.

Наступний шлях ефективності закордонних інвестицій пов'язаний із збільшенням конкуренції на місцевих ринках за рахунок міжнародних компаній. Діяльність останніх змушує національні підприємства працювати більш ефективно. Також діяльність закордонних фірм сприяє більш швидкій передачі нової і передової технології на основі вертикально інтегрованих зв'язків та наявності демонстративного ефекту. Проте, внесок у прискорення економічного зростання може бути лише у тому разі, якщо існує взаємозв'язок між інвестиціями і рівнем кваліфікації трудових ресурсів [71, с. 292–293].

Проте, разом із позитивними ефектами від закордонної інвестиційної діяльності в економіці країни, яка приймає іноземні інвестиції, можна спостерігати і негативні ефекти. Можемо виділити саме такі:

– збільшення залежності країни-реципієнта від іноземного капіталу. Дана проблема є важливою в економічному та політичному аспектах, тому що примноження обсягів іноземного капіталу впливає на те, що його власники можуть нав'язати державі не тільки економічні, а також і політичні рішення, які суперечать

вітчизняним інтересам. Саме через це країна не має допустити домінування іноземного капіталу у вітчизняній економіці, а повинна активно стимулювати розвиток національних фірм усіх форм власності;

– збільшення рівня конкуренції на вітчизняному ринку через виникнення іноземних фірм потребує контролю зі сторони країни за поступовим входженням в економіку іноземного капіталу, щоб не пошкодити національний ринок господарства [25, с. 126].

Розглядаючи, економічний зміст іноземної інвестиційної діяльності зрозуміло, що вона стимулює надходження в економіку нових технологій та форм організації виробництва і бізнесу, які забезпечують новий і більш значний економічний ефект, у порівнянні з можливостями вітчизняного підприємництва. Це саме те, що слугує основним аргументом для прийняття рішення стосовно відкриття національних кордонів за для масового надходження зарубіжних капіталів [2, с. 52].

Поява нових технологій слугує як процес, в якому знання та технічний досвід поширюються і сприймаються економікою загалом. Даний процес передбачає реорганізацію та реконструкцію суб'єктів господарювання, розробку новітніх продуктів і зростання інвестицій у нематеріальні активи [28].

Міжнародні інвестиційні процеси (розвиток міжнародної економічної діяльності є результатом заощадження й нагромадження капітальних умов у світовій економіці) – це ключова сфера діяльності в межах сучасної світової економіки. Важливість дослідження динаміки і структури світових потоків капіталу в умовах глобалізації світогосподарських відносин зумовлена тим, що інвестиційна діяльність через подвійну економічну природу, що виявляється, з одного боку, у формі фінансово-матеріального потоку, а з іншого – в економічній діяльності й сукупності економічних відносин, що надають цьому потоку руху та визначають його спрямованість, впливає як на матеріально-речовинну основу суспільного виробництва, так і на форми її вияву в системі економічних відносин та економічної

діяльності (табл.2.8). Варто наголосити, що для збільшення економічного розвитку країни необхідні значні обсяги фінансових ресурсів, що будуть зумовлювати інтенсивність інвестиційних процесів. Так як, глобалізаційні процеси давно торкнулися світового фінансового ринку, тому рівень глобальної конкурентоспроможності впливатиме і на можливість доступу країни до капіталів.

Таблиця 2.8

Наслідки залучення прямих іноземних інвестицій

Позитивні	Негативні
Трансферт технології, ноу-хау, передових методів управління та маркетингу	Відтік доходів від вкладень, який іноді більший, ніж самі інвестиції
Можливість сприяння появі нових сучасних технологій	Розвиток різноманітних схем укриття прибутку через недосконалість законодавства
Мультиплікативний ефект для всієї економіки через залучення місцевих ресурсів	Ігнорування у деяких випадках екологічного й трудового законодавства країни-реципієнта ПІІ, нанесення екологічної шкоди навколишньому середовищу
Податкові надходження до бюджету	Ризик витіснення національних виробників з ринку
Збільшення експортних доходів країни-реципієнта	Втручання транснаціональних корпорацій в законотворчі процеси держав-реципієнтів ПІІ
Диверсифікація національної економіки через вкладення у нові сфери діяльності	Експлуатація місцевих сировинних ресурсів

Джерело: Navrots'ka, N.A. (2015), “Dualism of the impact of foreign direct investment on host countries”, Business inform, vol. 1, pp. 67 – 71

Зрозуміло, що чим вища глобальна конкурентоспроможність держави, тим інвестиційно більш привабливою є країна для іноземних інвесторів, тому це зумовлює приплив іноземних інвестицій до її економіки.

Знання наукових досліджень дає можливість стверджувати, що інвестиції – це лиш один з основних показників міжнародної конкурентоспроможності країни. Після аналізу розглянутих вище показників виступає, що прямі іноземні інвестиції є елементом:

– інтегрального індексу глобалізації (КОФ). Даний індекс виражував Швейцарський економічний інститут, разом з Федеральним швейцарським технологічним інститутом, що входить до складу параметра економічної глобалізації;

– індексу глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index). Розробили експерти Всесвітнього економічного форуму, який у рамках даного показника входить до складу параметра рівня розвитку фінансового ринку [39].

Таблиця 2.9

Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2016 по 2021 рр. (млн. дол. США)

Рік	ПІІ в Україну	ПІІ з України	Сальдо
2016	3810	16	+3794
2017	3692	8	+3684
2018	4455	-5	+4460
2019	5860	648	+5212
2020	-868	82	-950
2021	6687	-198	+6885

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Саме прямі іноземні інвестиції — це найбільш бажана форма капіталовкладень для економік будь-яких країн світу, що розвиваються, тому щ саме вони дозволяють реалізовувати великі проекти (див.Табл.2.9). Також, в країну надходять нові технології та нові практики корпоративного управління.

Потрібно зауважити, що серед глобалізації і прямими іноземними інвестиціями є прямий зв'язок, який передбачає, що міжнародна інтеграція держав забезпечує збільшення обсягів інвестицій та підтримання позитивного

інвестиційного балансу (тоді коли обсяги імпорту інвестицій більші ніж обсяги експорту інвестицій з держави) (рис.2.3.). Ще один прямий зв'язок спостерігається при забезпеченні високого рівня міжнародної конкурентоспроможності згідно з високим рівнем прямих іноземних інвестицій.

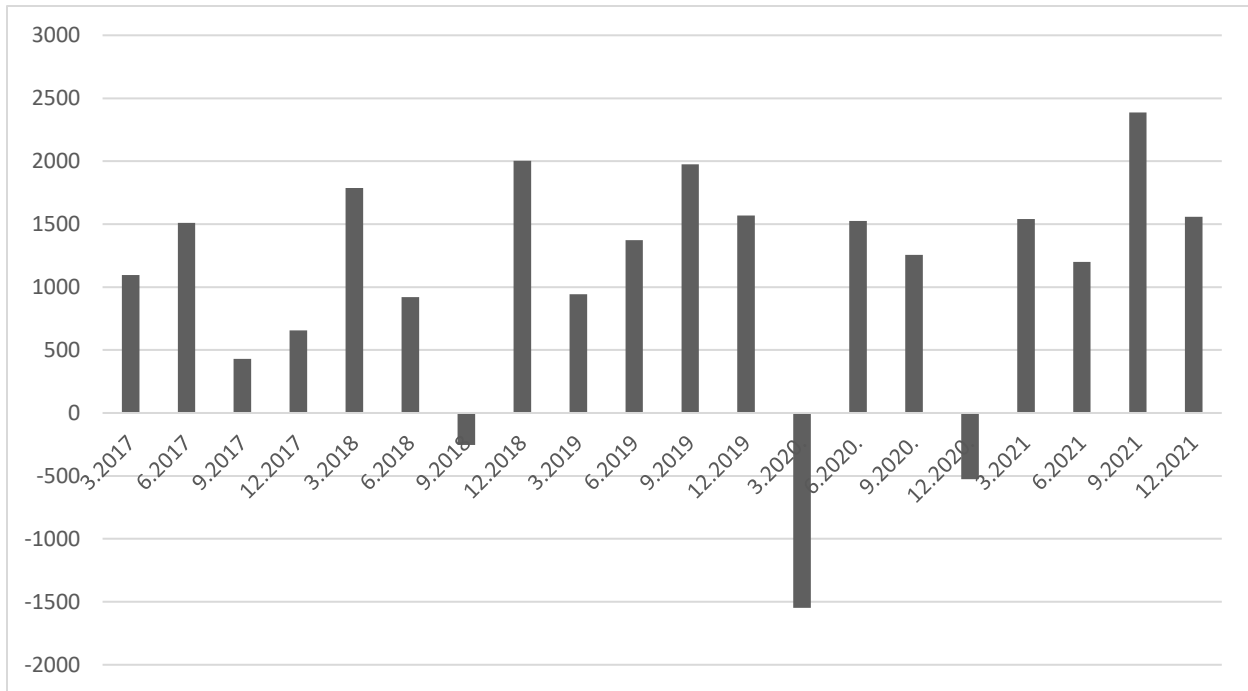

Рис. 2.3. Щоквартальні надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України з 2017-2021 роках (млн. дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

На сьогоднішній день, така залежність у наукових колах аналізується шляхом порівняння позицій в рейтингу рівня глобалізації держав, в рейтингу глобальної конкурентоспроможності та у рейтингу країн за рівнем прямих іноземних інвестицій. Дане порівняння хоча і виступає як наочне, проте воно не може бути достатньо інформативним і таким, яке б давало пояснення рівня означеної залежності на трьох рівнях (рівень глобалізації країн, рівень глобальної конкурентоспроможності держав та рівень прямих іноземних інвестицій держав).

У змісті дослідження інвестиційних аспектів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності держав, потрібно дослідити розвиток одного з основних джерел інвестиційних ресурсів – транснаціональних корпорацій. Заумов посилення міжнародної конкуренції саме через прагнення виробників примножити власний прибуток за рахунок переміщення виробничих потужностей до інших країн відбулось становлення, що несе багатонаціональний характер виробництва в світовій економіці. З кожним роком зростає роль ТНК як основного суб'єкта міжнародної економіки у світовому економічному обміні і міжнародному поділі праці.

Транснаціональні корпорації на сьогоднішній день забезпечують розвиток основних складових глобальної конкурентоспроможності, а саме вони: забезпечують збільшення макроекономічних показників; слугують розвитком інституційних складових ринкового простору вітчизняних економік; впливають на показники освіти і професійної підготовки кадрів; виступають як каталізатор фінансового, технологічного та інноваційного розвитку. Саме активна діяльність ТНК забезпечує інноваційний розвиток як на вітчизняному, так і на глобальному рівні. Тому, інновації – це один з елементів глобальної конкурентоспроможності, через це, можна стверджувати, що ці підприємства сприяють збільшенню основних складових не тільки інвестиційного, а також і інноваційного розвитку країн на міжнародному рівні. Саме діяльність міжнародних ТНК спрямована на залучення інвестицій, перенесення нових технологій виробництва та управління, покращення платіжного балансу через збільшення експортної виручки, стимулювання зростання ВВП або зниження імпорту. Такі зміни сприяють зміцненню економіки країни, збільшенню рівня життя населення. Під час пандемії Covid-19 спираючись на ЮНКТАД оцінка впливу 5000 найбільших ТНК знижується, щодо ПІІ і падіння складає від 30 до 40 % у 2021 році. Оцінка прибутку у 2020 році в середньому зменшилась – 39 % [59].

Найбільш постраждалими галузями, де було відзначено падіння обсягів виробництва є енергетика – 208 % та автомобілебудування – 47 % (UNCTAD, 2020). Жахливими наслідками пандемії є перебої у ланцюгах поставок, зупинка виробництва, скорочення інвестицій, що сприяло продовженню шоку для глобальних ланцюгів вартості та місцевих постачальників і малого бізнесу. Фактичне закриття бізнесу, виробничих підприємств і будівництва спричинили затримку в реалізації міжнародних інвестиційних проєктів. У першій частини 2021 року відзначено падіння до 70 % обсягів злиттів і поглинань [45].

Таблиця 2.10

Найбільші інвестори серед ТНК у промисловість України за 2021 р.

Інвестор	Сума, млн дол. США	Сфера вкладення капіталу
Pepsi Co (США)	250	Виробництво безалкогольних напоїв, мережа ресторанів Pizza
Компанія «Київстар GSM»	240	Телекомунікації. Роумінг більшості міст та автомагістралей України
Coca Cola (США)	230	«Кока Кола Амагіл Україна» (виробництво безалкогольних напоїв)
Компанія	100	Заклади харчування, розширення власної мережі ресторанів
Компанія GoldenTelecom	100	Телекомунікації. Об'єднання в одному операторі всіх доступних послуг зв'язку, що являє собою додаткову конкурентну перевагу на вітчизняному ринку
Компанія Cargill	85	Харчова промисловість, сільське господарство, торгівля.
Корпорація Nestle	41	Кондитерська промисловість

Джерело: Мекшун П.В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічну безпеку держави. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2021. № 4. С. 157–162.

Згідно даним Національного комітету статистики, за останні роки Україна викликала значну зацікавленість іноземних інвесторів до економічного і промислового виробництва. Великий відсоток іноземного капіталу країна отримала завдяки інвестиціям ТНК (див.Табл.2.10).

Відповідно, інновації є одним із елементів глобальної конкурентоспроможності, тому стверджуємо, що ці компанії сприяють зростанню основних складових не лише інвестиційного, а і інноваційного розвитку країн на глобальному рівні.

Активна діяльність ТНК підсилює інноваційний розвиток як на національному, так і на міжнародному рівнях. Відповідно, інновації є одним із елементів глобальної конкурентоспроможності, тому стверджуємо, що ці компанії сприяють зростанню основних складових не лише інвестиційного, а і інноваційного розвитку країн на глобальному рівні.

Отже, інвестиційні аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності країн. Визначено розрахункові показники для розрахунку рівня глобалізації країн та рівня глобальної конкурентоспроможності. Розроблено модель оцінки впливу глобалізації на рівень прямих іноземних інвестицій країн та впливу прямих іноземних інвестицій на стан глобальної конкурентоспроможності країн, яка побудована за допомогою індексних методів і передбачає виявлення зв'язку між зазначеними показниками. У ході дослідження встановлено зв'язок між зазначеними показниками та доведено, що за умови ефективного управління процесами глобалізації на національному рівні країна може отримати приріст прямих іноземних інвестицій, а за умови успішного управління країною інвестиційного капіталу забезпечується глобальна конкурентоспроможність.

2.3. Конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на міжнародних ринках

У економічному просторі будь-яка сфера діяльності прямо пов'язана з явищем конкуренція. Конкуренція суттєво зумовлює зміну траєкторії природного руху системи для досягнення мети та формує фундамент для формування конкурентоспроможності як самої країни, так і кожного окремого суб'єкта господарської діяльності. Для того щоб бути конкурентним на зовнішньому ринку, потрібно займати відповідну нішу на вітчизняному ринку, а саме бути конкурентоспроможним в порівнянні з іншими вітчизняними підприємствами [55].

Конкурентоспроможність компанії потребує дослідження конкурентоспроможності товару (якість і ціна), фінансового стану (ліквідність підприємства, оборотність капіталу, довгострокова платоспроможність), ділової активності (привабливість галузі, ринкова частка) (рис.2.4.).

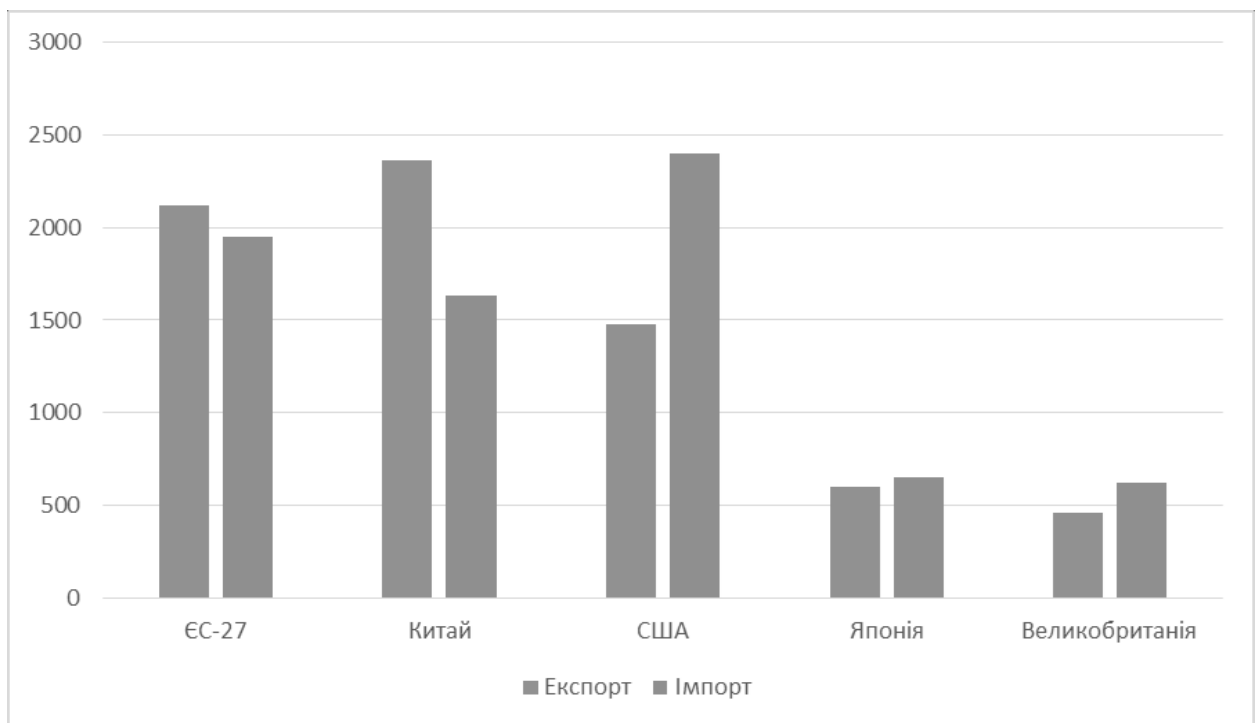

Рис. 2.4. Головні країни лідери міжнародної торгівлі, 2021 році (млрд євро)

Примітка. Побудовано автором за даними Eurostat.

Молочна галузь – галузь харчової промисловості, що посідає важливу сходинку в економіці держави і забезпечує громадян продуктами харчування. Згідно ринковим умовам господарювання економіки України і стремління країни до європейського співтовариства, обумовлюють пошук напрямків виходу української молочної продукції до міжнародних ринках, покращення конкурентоспроможності національних продуктів і захист потенційного споживача від неякісної імпортованої молочної продукції. Головні чинники, що впливають на прибутковість фірми це: ефект масштабу, закупівельна ціна, продуктивність і собівартість [46].

За 2021 рік в Україні було вироблено 8,72 млн т молока проти 9,25 млн т 2020 рока. Сільськогосподарські підприємства виробили 2,75 млн т молока (на 0,4% менше), господарства населення — 5,97 млн т (на 8,2% менше).

Середня ціна купівлі молока підприємствами у 2021 році становила 9,4 грн/кг. Протягом усього 2021 року аналітики фіксували ріст цін на молоко як у світі, так і в Україні [49].

З початку осені 2021 року середньозважена ціна молока становила 10,71 грн/кг без ПДВ: молоко екстра гатунку — 10,92 грн/кг, молоко вищого класу — 10,76 грн/кг, молоко першого класу — 10,44 грн/кг без ПДВ. Уже в грудні 2021 року ціна молока вищого гатунку становила від 10,3 до 13 грн/кг (без ПДВ). Ціна молока від населення в цей час варіювалася від 6 до 8,5 грн/кг (без ПДВ). А вже станом на 25 січня 2022 року аналітики «Асоціації виробників молока» фіксували, що середньозважена ціна трьох гатунків молока становила 10,58 грн/кг (без ПДВ). Індекс цін на молочну продукцію ФАО у квітні становив у середньому 147,1 пункту, що на 1,3 пункту (0,9%) більше, ніж у березні (див.Рис. 2.5.), що стало восьмим поспіль місячним зростанням і підняло індекс на 28 пунктів (23,5%) вище його значення рік тому [13].

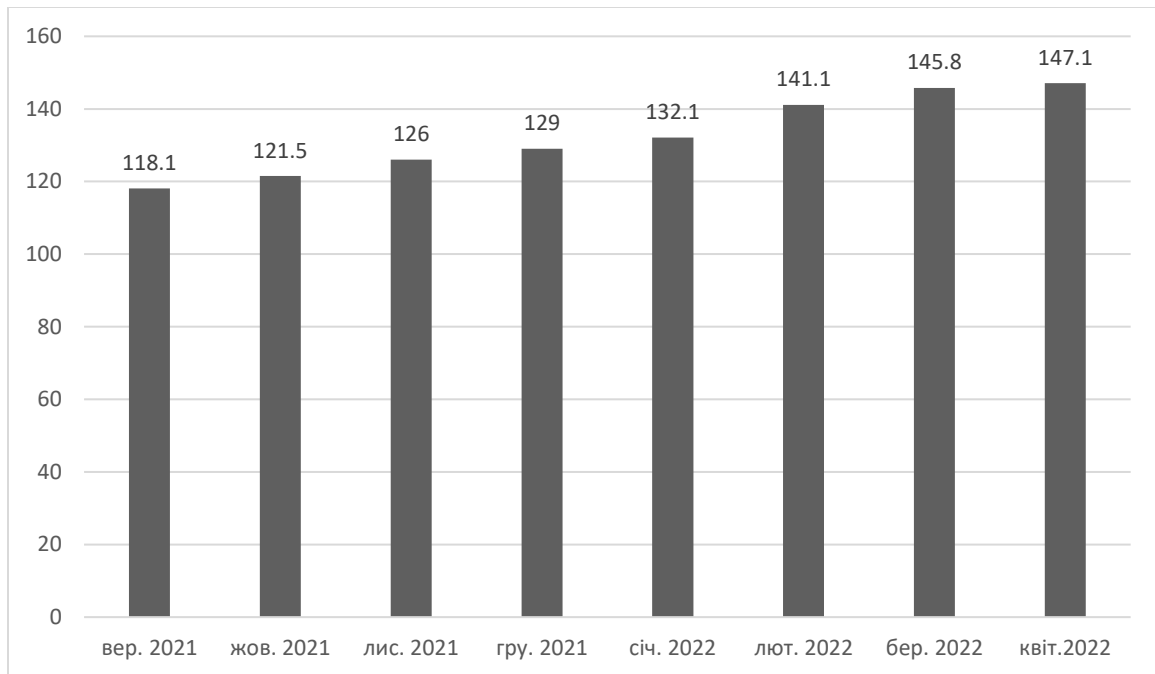

Рис. 2.5. Динаміка індексу цін на молочну продукцію ФАО, %

Примітка. Побудовано автором за даними Eurostat.

Аналізуючи структуру українського аграрного експорту молоко і молочні продукти у 2020-2021 роках займали 0,8%. Цей ринок оцінювали в \$172 млн. Експорт української молочної продукції був налагоджений на 107 ринків. Головні імпортери — Європа (41,8%), країни Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) (17,4%), країни Азії (14,8%) та Близького Сходу (10,9%). Молочні господарства і молокопереробні фірми протягом перших місяців повномасштабного вторгнення росії в Україну були вимушені подекуди повністю або ж частково зупинити свою роботу (див.Рис.2.6.).

Конкурентоспроможність компанії потребує дослідження конкурентоспроможності товару (якість і ціна), фінансового стану (ліквідність підприємства, оборотність капіталу, довгострокова платоспроможність), ділової активності (привабливість галузі, ринкова частка).

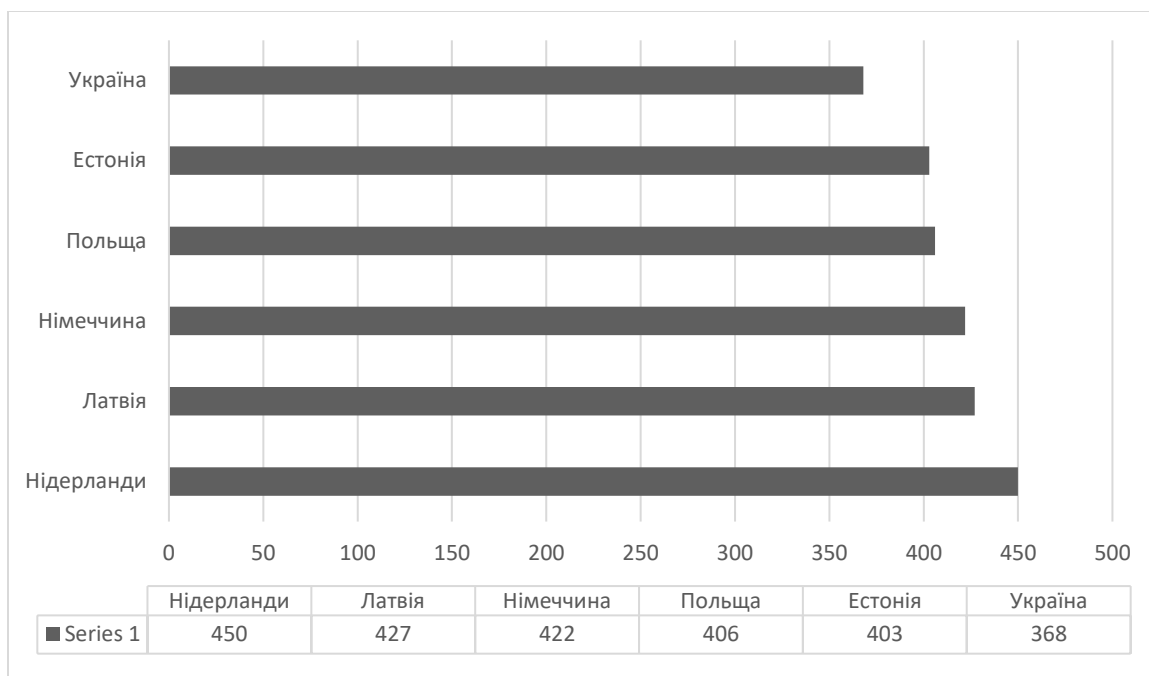

Рис. 2.6. Середня ціна молока у деяких країнах світу, станом на лютий 2022 року (євро за тонну)

Примітка. Побудовано атором за даними Асоціація виробників молока (АВМ).

Завдяки головним імпортерам молочної продукції Україна має можливість розширити свій ринок реалізації експортної продукції молочної галузі та збільшити свій прибуток. Зазвичай імпортуються сири, сухе молоко, масло. Зрозуміло, що не вигідно експортувати продукцію, що має низький термін зберігання – пастеризоване молоко. Вся продукція, що відправляється закордон має відповідати світовим вимогам (див.Рис.2.7.).

Управління конкурентоспроможністю тісно пов'язане із забезпеченням стійкої конкурентної позиції фірми шляхом створення конкурентних переваг вироблених продуктів або послуг. Це також надзвичайно важливий аспект в даний час, так як наявність конкурентоспроможної ціни, високої якості, наявність диференціації навіть в поширених товарів масового ринку може змусити споживача зробити необхідний вибір на користь вітчизняної продукції.

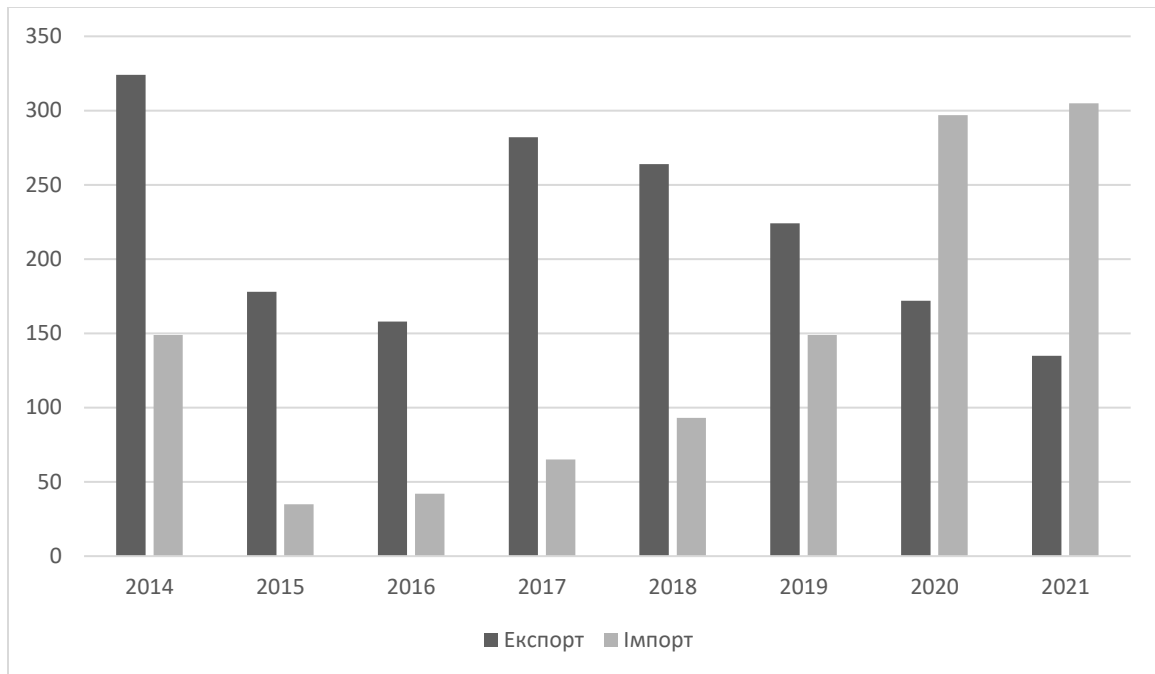

Рис. 2.7. Імпорт/експорт молочних продуктів у 2014-2021 рр. (млн дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними Асоціація виробників молока (АВМ)

Світова економіка продовжує свій ріст, що виступає як головний фактор для збільшення попиту на молочну продукцію. Тобто, збільшення попиту – це збільшення цін. Споживчий попит є незмінним, але слабкі споживчі витрати і несприятливі економічні умови вносять свої корективи, щодо попиту даної продукції.

Можливість компанії конкурувати на визначеному товарному ринку безпосередньо залежить від конкурентоспроможності товару і сполучення економічних засобів діяльності фірми, надаючи перевагу в умовах конкурентної боротьби. На рівень конкурентоспроможності торговельної фірми впливає науково-технічний рівень і ступінь удосконалення технологій продажу, використання новітніх винаходів та відкриттів, залучення сучасних засобів автоматизації збуту та збільшення асортименту продукції. Рівень конкурентоспроможності торговельної фірми залежить від того, якими товарами вони торгують, де і як товари

споживаються (рис.2.8.). Конкурентні позиції фірми на ринку залежать також від тієї підтримки, яку фірма отримує з боку національних державних органів й інших організацій шляхом надання гарантій експортних кредитів, їх страхування, звільнення від податків, надання експортних субсидій, забезпечення інформацією про кон'юнктуру ринку [10]. Через заблоковані порти, перекриті східні кордони, величезні проблеми транзитної логістики через західні кордони, високі ризики трейдерів та ведення бізнесу в країні, де йде війна, імпортери часто платять українським експортерам біржових молокопродуктів на чверть менше, ніж продавцям з інших провідних країн-експортерів. Нам потрібно, покращення зовнішньоекономічних зв'язків зі здатністю конкурувати на міжнародному ринку для вітчизняних підприємств можливе за умов підвищення якості товару, контролю ефективного господарювання та відповідність світовим стандартам [57].

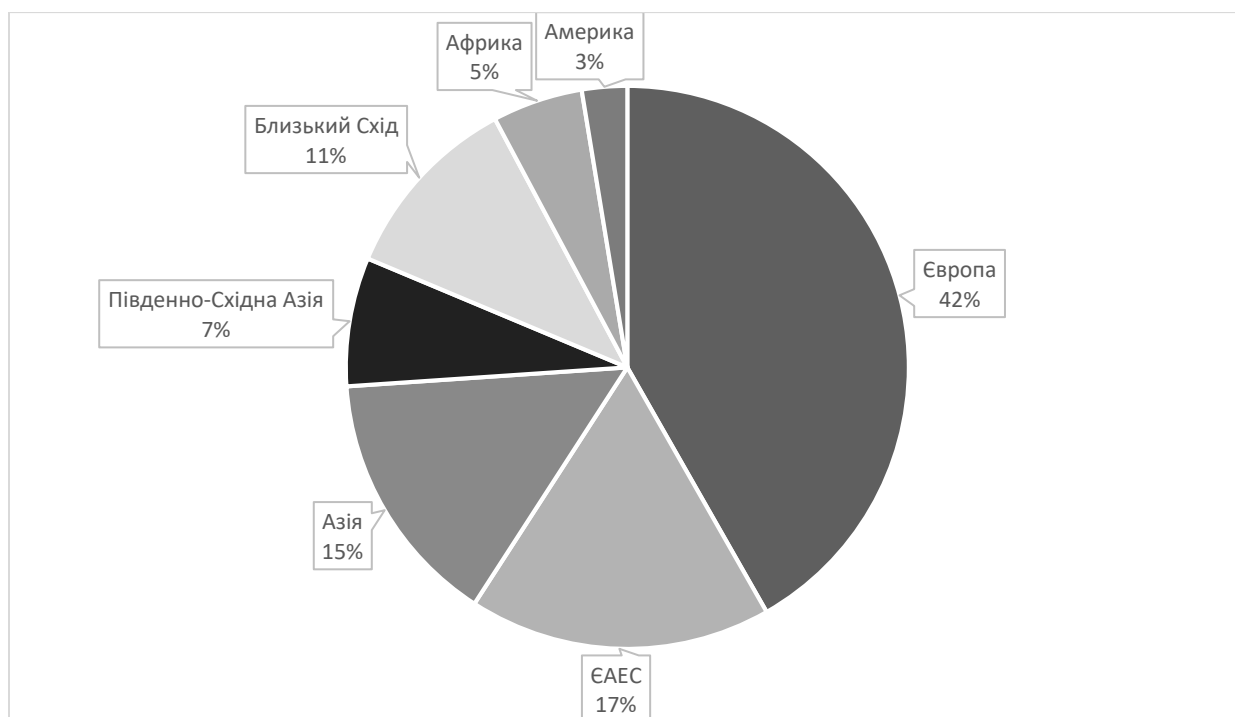

Рис. 2.8. Основні імпортери української молочної продукції у 2021 році
Примітка. Побудовано автором за даними : Асоціація виробників молока (АВМ).

Прикрість українських експортерів молочної продукції через обмежені можливості торгівлі підсилюється розумінням того, що міжнародні ціни на багато товарних позицій в 2022 році сягнули рекордних висот. Якби не росія, українські експортери могли б отримати вражаючі прибутки. Весною 2022 року відбулося незначне падіння, але вже в червні 2022 знову спостерігається відновлення тренду цінового росту. Через заблоковані порти, перекриті східні кордони, величезні проблеми транзитної логістики через західні кордони, високі ризики трейдерів та ведення бізнесу в країні, де йде війна, імпортери часто платять українським експортерам біржових молокопродуктів на чверть менше, ніж продавцям з інших провідних країн-експортерів.

В ЄС ціни на сухе знежирене молоко цієї весни побили рекорд далекого 2007 року і зараз становлять 4200-4400 USD/т. Українським виробникам же за такий товар для подальших поставок в країни Азії та Африки пропонують на тисячу доларів менше. А якщо є можливість продавати його в ЄС, то можуть заплатити максимум 3700 USD/т FCA. Порівняння цін експорту казеїну українськими, французькими чи ірландськими виробниками показує, що перші отримують на 4000 доларів за тонну менше. І це при тому, що імпортери вже не здійснюють попередню оплату і проблем з логістикою не так багато, бо більша частина поставок не залежить від контейнерних перевезень. Тут уже, напевно, певною мірою винні самі українські експортери, які не можуть об'єднуватися і тримати гідну ціну. Багато хто мириться з думкою «і так непогано виходить». Українська суха сироватка раніше часто продавалася навіть дорожче, ніж американська, а весною цього року за товар з України часто пропонували на 20% менше, ніж із США. Різниця між українською та європейською експортною ціною на масло останнім часом складає понад 1,5 тис. доларів за тонну. Але тут ще є і об'єктивні чинники, адже на ринку іноді новозеландський товар продавався дешевше, ніж український.

В цілому, в цьому році молочні продукти в Європі коштують досить дорого, українським експортерам варто сконцентруватися на цьому ринку. Тим більше для постачання в ЄС мит вже немає, квот немає, а логістика не дуже складна.

Спираючись на ситуацію, що склалася після 24 лютого цього року, в молочному бізнесі очікуються такі тенденції:

Молочні продукти мають стати одним із векторів гарантій продовольчої безпеки України і світу, тому громади і країни мають збільшити закупівлі національної молочної продукції;

Купівельна спроможність українців зменшилась через економічну кризу, тому виробники молочної продукції мають врахувати при плануванні своєї діяльності скорочення попиту;

Молочні підприємства різних масштабів все частіше дивитимуться у бік створення доданої вартості та переробки своєї продукції;

Осучаснення виробничих потужностей і глобальний перехід на високі міжнародні молочні стандарти допоможе українським виробникам швидше інтегруватися на міжнародних ринках [12].

Отже, підприємства України молокопереробної галузі мають великі можливості, оскільки існує потенційний ріст споживання з можливістю розширення ринків збуту не лише до країн СНД, а й ЄС. Потрібно підвищувати свою конкурентоспроможність молокопереробних заводів за рахунок якісної сировини, зі створенням власної сировинної бази. Покращення зовнішньоекономічних зв'язків зі здатністю конкурувати на міжнародному ринку для вітчизняних підприємств можливе за умов підвищення якості товару, контролю ефективного господарювання та відповідності світовим стандартам.

Висновки до розділу II

Отже, у ході дослідження було встановлено зв'язок між зазначеними показниками і проаналізовано, що за допомогою ефективного управління процесами глобалізації на національному рівні країна може отримати приріст прямих іноземних інвестицій, а за умови успішного управління країною інвестиційного капіталу забезпечується глобальна конкурентоспроможність. Внесення позитивних змін до зовнішньоекономічних зв'язків зі здатністю конкурувати на світовому ринку для національних підприємств існує за умов підвищення якості продукції, контролю ефективного господарювання і відповідності світовим стандартам.

Кардинальних змін для збільшення експорту стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що дало можливість збільшити експорт України на європейські ринки у багато разів. За підсумками 2021 р. основним торговельним партнером для України виступають КНР, держави ЄС та РФ.

Утворення реального режиму ЗВТ+ між Україною та Європейським Союзом відбувається поступово й буде продовжуватися ближайші 10 років. Основними результатами встановлення ЗВТ+ між Україною і ЄС стане: збільшення вибору продукції, економічна інтеграція, покращення інвестиційного клімату, можливість доступ українських підприємств, підвищення якості експортних товарів, перехід України до «прозорих» правил ведення бізнесу тощо.

На нашу думку, Україна має перспективи нарощування експорту у таких галузях і секторах, як: аграрне виробництво, металургійна промисловість, експорт готових продуктів харчування, послуги індустрії моди та дизайну, продукція легкої промисловості. Сильний експортний потенціал має сектор інформаційно-комунікаційних технологій, що показує високі темпи зростання. Також, сектор туризму України і харчова й переробна промисловість.

РОЗДІЛ III

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Проблеми підвищення міжнародної конкурентоспроможності на мікрорівні

Сучасний ринок являє собою складну систему взаємодії зовнішнього середовища та організацій, що виробляють і продають товари чи послуги. При цьому міжнародне середовище створює умови та можливості для здійснення економічної діяльності організації. Керівництво організації повинно приймати рішення в умовах, що формуються зовнішнім середовищем, а також використовувати сприятливі для діяльності умови, які надаються факторами зовнішнього середовища за для забезпечення конкурентоспроможності організації. Конкуренцію на світовому ринку можна розглядати як процес, в якому успіх залежить від діяльності організації і від реакції конкурентів, споживачів, партнерів тощо. За для того, щоб успішно торгувати на конкурентному ринку, менеджмент організації має передбачити дії конкурентів та адекватно на них реагувати [15].

Під час формування ринкових відносин в Україні у діяльності фірми виникають нові джерела конкуренції, змінюються правила конкуренції для багатьох галузей виробництва, ще до того, ринки стають складними, через що тяжко передбачати дії конкурентів. Зокрема, на сьогоднішній день у функціонуванні національних підприємств виникають внутрішні і зовнішні проблеми, які гальмують розвиток у напрямку підвищення конкурентних позицій як на національному, так і на міжнародному ринку (див. Табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Ключові проблеми промислових підприємств України на сучасному етапі
функціонування

Характеристики та процеси	Проблеми
I. Зовнішні проблеми	
1.Ринкові проблеми	На національному ринку: складна ситуація в ринковому просторі через недосконалу конкуренцію, появу товарів (послуг), які є більш дешевими заміниками через тенденції розвитку відкритості ринку і неспроможність підприємства швидко реагувати на зміни. На міжнародному ринку: тарифні обмеження щодо експорту продукції різних секторів економіки на національному та наднаціональному рівнях, недостатня кількість квот на експорт певних груп товарів (особливо це стосується експорту аграрної продукції в ЄС).
Політичні проблеми, проблеми безпеки ведення бізнесу	Починаючи з 2013 р. в Україні погіршилась політична ситуація. Спостерігаються тенденції зростання впливу кримінального фактора при веденні бізнесу.
Фінансово-податкові проблеми	Складний доступ до кредитування. Високе податкове навантаження.
II. Внутрішні проблеми	
Стратегічна орієнтація	Брак системної стратегічної інформації про споживачів, ринок і канали збуту; відсутність аналізу можливої кооперації.
Процес створення продукту	Низька продуктивність і якість, застарілість техніки; завищення витрат на логістику; велика залежність від постачальників.
Реалізація продукції	Недосконалість політики сервісу; односторонність у реалізації продукції.
Фінансування, доходи	Слабкість фінансового планування; зростання дебіторської заборгованості.

Джерело: Баженов І. Зовнішня торгівля України: дна як і раніше не видно. [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <https://www.novorosinform.org/articles/7135>, 2016

Функціонування підприємств України пов'язане з політичними та ринковими проблемами, проблемами безпеки ведення бізнесу і фінансово-податкових проблем. Вирішенням цих проблем на рівні підприємств, на нашу думку, можна займатись тільки в рамках об'єднання публічних зусиль у формі подання до розгляду на рівні

органів державного управління. Зі сторони держави здійснюється реформування, проте воно не розвивається такими темпами, які потрібні для оптимізації конкурентоспроможності як підприємств, так і галузей економіки.

Зміни у міжнародному середовищі стимулюють використання в управлінні іноземними підприємствами все нових методів аналізу, планування та створення систем взаємодії з постачальниками, споживачами і конкурентами. Національні підприємства стикнулись на світовому ринку не лише з вітчизняними конкурентами і з конкурентами інших країн, що діють відповідно до стратегії глобалізації бізнесу. В результаті єдино можливим напрямком є підвищення міжнародної конкурентоспроможності самих підприємств в мінливому зовнішньому середовищі.

При визначенні напрямків покращення міжнародної конкурентоспроможності на мікрорівні, потрібно враховувати джерела виникнення ймовірних зрушень, що можуть генерувати відповідні зміни: тенденції змін у міжнародному середовищі; тенденції розвитку підприємства; тенденції зміни показників діяльності підприємства.

Ключовий етап аналізу напрямків підвищення міжнародної конкурентоспроможності, виступає - оцінювання впливу очікуваних змін на майбутні результати діяльності фірми. До кожного напрямку підвищення конкурентоспроможності повинні визначатися суми ймовірних можливостей і загроз (див.Рис.3.1.).

На сьогоднішній день, при виході українських підприємств на міжнародні ринки існує проблема забезпечення подальшого зростання їх рівня міжнародної конкурентоздатності. Україна - молода держава, тому національні виробники не мають гарного досвіду, щоб мати можливість вести конкурентну боротьбу з світовими компаніями, які досягли успіху при жорстокій конкуренції, високої насиченості товарних ринків і перевищення на них пропозиції над попитом. Українська продукція не відповідає головним критеріям міжнародних стандартів,

тому лиш декілька відсотків українських товарів і послуг визнані конкурентоздатними на міжнародному ринку [23].

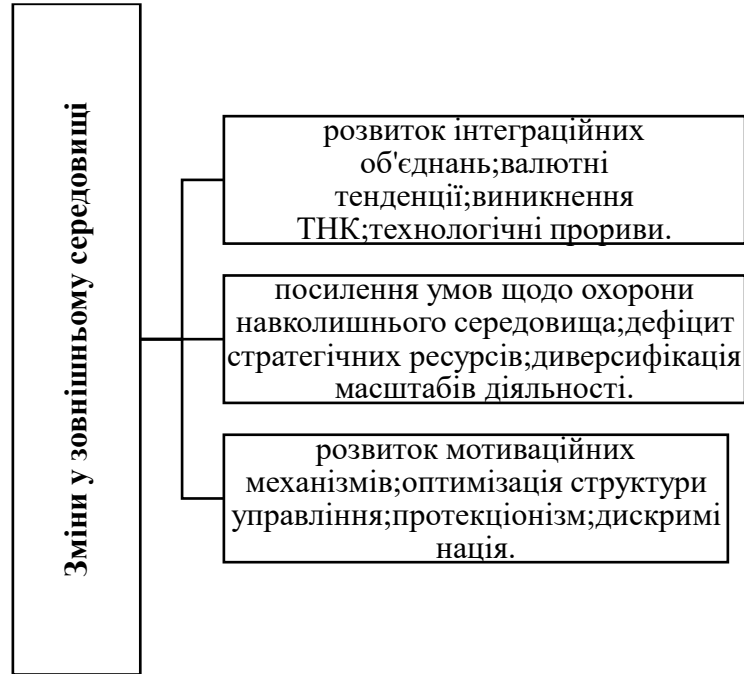

Рис.3.1. Тенденції змін у зовнішньому середовищі

Джерело : Варналій З.С. Конкуренентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення: монографія / З.С. Варналій, О.П.Гармашова.- К.: Знання України, 2015.- 387с

Посилення загроз дає змогу оцінити рівень небезпеки (попит на продукцію буде швидко змінюватись) чи рівень нових можливостей. В такому випадку, потрібно приступити до розробки підготовчих планів, техніко-економічного обґрунтування проектів чи програм щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств і їхньої реалізації.

Конкуренція полягає в тому, що конкурують саме не виробники країни, а кожний виробник чи продавець окремо. Проте, конкурентоспроможність визначається наявністю конкурентоздатних галузей і фірм всередині держави. Тому,

одним з основних завдань, котре уряд має поставити перед собою для підвищення конкурентоспроможності, має бути стимулювання конкуренції між фірмами однієї галузі та між галузями всередині економіки однієї країни. Якщо показники будуть високими, то і сама держава буде конкурентоспроможною на світовому ринку.

Ключовими проблемами, що запобігають успішній реалізації конкурентних переваг українських компаній є техніко-технологічна відсталість компанії і наявність несприятливого бізнес-клімату. На сьогоднішній день, при виході українських підприємств на міжнародні ринки існує проблема забезпечення подальшого зростання їх рівня міжнародної конкурентоздатності. Україна - молода держава, тому національні виробники не мають гарного досвіду, щоб мати можливість вести конкурентну боротьбу з світовими компаніями, які досягли успіху при жорсткій конкуренції, високої насиченості товарних ринків і перевищення на них пропозиції над попитом. Українська продукція не відповідає головним критеріям міжнародних стандартів, тому лиш декілька відсотків українських товарів і послуг визнані конкурентоздатними на міжнародному ринку [56].

Потрібно звернути увагу, що Україна посідає віддалені від лідерства місця у міжнародних рейтингах конкурентоздатності. Це показник глибинних економічних проблем і неможливості їх вирішення в поточних періодах, що вимагає системного ґрунтового підходу, а також і ефективного комплексу планування. Найбільш складне економічне становище України пов'язано з питанням дефіцитності платіжного балансу, а також значних обсягів валового зовнішнього боргу. За для здійснення ефективного регулювання потрібно зрозуміти прогностні значення показників експорту, імпорту, сальдо платіжного балансу і обсягів валового зовнішнього боргу. Платіжний баланс країни подається як статистичний звіт, де в систематизованому вигляді наведені зведені відомості щодо зовнішньоекономічних операцій резидентів держави з нерезидентами за конкретний період (див.Рис.3.2.).

У випадку, якщо сальдо позитивне то країна збільшує свої вимоги до інших країн, тому, відповідно, на таку ж суму зменшуються її зобов'язання по відношенню до них. І якщо підсумкове сальдо балансу негативне то країна повинна збільшити свої зобов'язання по відношенню до інших країн, з тим, щоб відшкодувати дефіцит платіжного балансу [49].

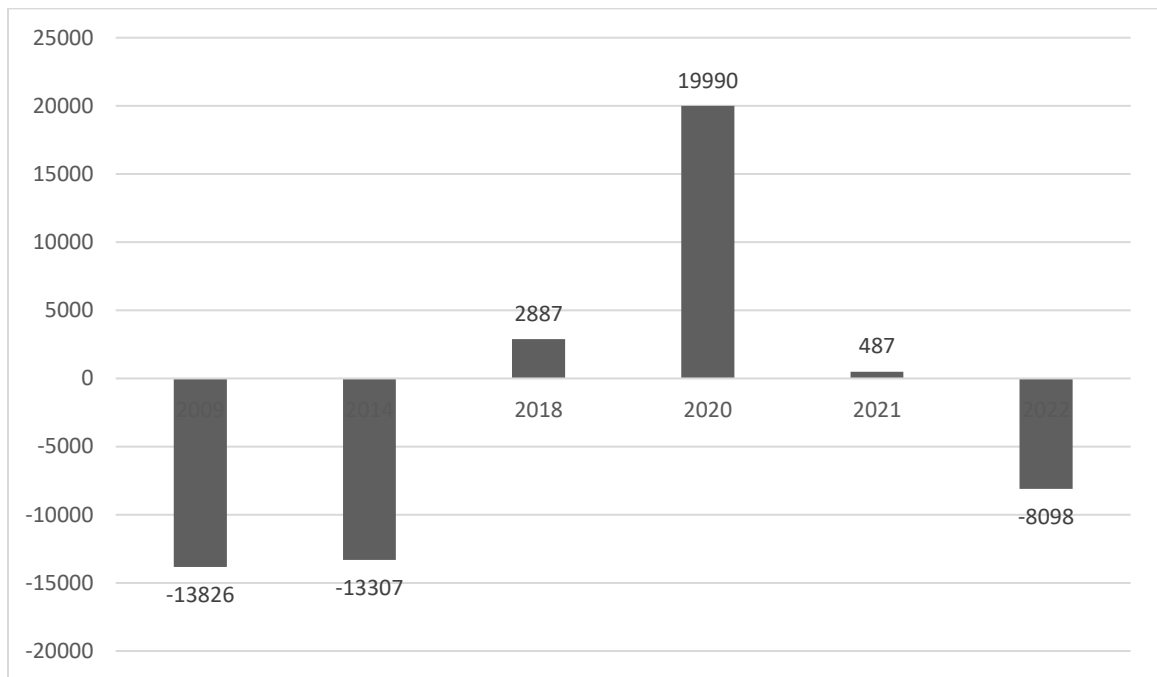

Рис. 3.2. Платіжний баланс України 2009-2022 роки (млн. дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними Мінфіна.

Саме коли джерела загроз конкурентоспроможності фірми виявлено (тенденція до зменшення попиту виникла у результаті створення нового виду взаємозамінної продукції), потрібно вживати заходів щодо підвищення внутрішньої конкурентної гнучкості компанії (варто розробити заходи щодо виходу на інший ринок чи заходи щодо створення нового асортименту продукції). Посилення загроз дає змогу оцінити рівень небезпеки (попит на продукцію буде швидко змінюватись) чи рівень нових можливостей. В такому випадку, потрібно приступити до розробки

підготовчих планів, техніко-економічного обґрунтування проектів чи програм щодо підвищення конкурентоспроможності підприємств і їхньої реалізації.

Потрібно враховувати, що одна і та ж інформація про зміни у міжнародному середовищі може по різному вплинути на рівень конкурентоспроможності підприємства. Для окремих підприємств ця інформація підтвердить існування конкретних небезпек у найближчій перспективі та визначить їхнє джерело; для інших фірм вона створить джерело небезпеки чи можливості у віддаленій перспективі; абож для інших така інформація розкриє наявні можливості у найближчій перспективі. Чим більшою буде проінформованість компанії про зовнішнє конкурентне середовище і внутрішні можливості, тим більш цілеспрямованими будуть дії щодо підвищення зовнішньої і внутрішньої конкурентної гнучкості й тим менше часу і ресурсів буде необхідно для виконання безпосередніх дій. Механізм формування конкурентоспроможності підприємства (Додатки Б).

Українські компанії мають потенціал й можливість до зростання значення конкурентоздатності продукції і до займання провідних, домінуючих позицій як на українському, так і на світовому ринку. Варто впроваджувати нову логістичну систему на українських підприємствах. Використання системи логістичного управління дозволить підвищити організаційно-економічну стійкість підприємства на міжнародному ринку. Впровадження інноваційної концепції логістики є одним з головних резервів зниження рівня загальних витрат ресурсів компанії і країни в цілому. Саме підвищенням міжнаціональної конкурентоздатності України та розробкою відповідних заходів для досягнення високого рівня міжнаціональної конкурентоздатності держави повинен займатися не тільки уряд, але і органи влади разом з суб'єктами господарювання. Саме підвищення міжнаціональної конкурентоздатності економіки нації держави є першочерговим завданням національної економічної політики держави [60].

Отже, розвиток української економіки на роки гальмується невирішеними проблемами дефіцитності платіжного балансу та високими обсягами зовнішньої заборгованості, що визначає низькі позиції країни у світових рейтингах конкурентоздатності. Визначені проблеми пов'язані між собою. Саме тому початок зменшення обсягів зовнішніх запозичень можливе лише за умов часткового зменшення дефіцитності платіжного балансу. Дефіцит платіжного балансу можна зменшити за рахунок врівноваження обсягів експорту та імпорту. Для цього можливе застосування двох стратегій: збереження обсягів імпорту на сталому рівні при різкому збільшенні обсягів експорту; запровадження системного використання стратегії імпортозаміщення (тобто розвиток власного виготовлення товарів, що можуть замінити імпортні товари). Таким чином, сучасне становище України у світі варто назвати кризовим та вимагає негайних покращень та використання системного та планового підходів.

3.2. Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств

Розуміння міжнародної конкурентоспроможності є для світової та української економіки новим, саме через це загальноприйнятого визначення її змісту і розуміння немає. Стійке забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та вироблених ними товарів залишається одним із найбільш складних завдань у міжнародній економіці. Саме його розв'язання в Україні ускладнюється тим, що національний досвід у цій сфері невеликий.

Під час розробки стратегії конкурентоспроможності на міжнародному ринку підприємства проходять такі етапи управління:

1. Моніторинг конкурентного середовища світового ринку. Даний етап передбачає дослідження головних факторів зовнішнього ринку для визначення

можливостей та загроз підприємства, ступеня інтенсивності конкуренції на зовнішньому ринку, а також і рівня «вхідного бар'єру».

2. Оцінка конкурентоспроможності фірми, його продукції й основних конкурентів на зовнішньому ринку, що полягає у визначенні ключових факторів успіху підприємства, конкурентних переваг, що можуть забезпечити йому успішне функціонування і довгострокове випередження конкурентів на зовнішньому ринку.

3. Реалізація стратегії управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства, полягає у прийнятті рішення, саме якими засобами підприємство буде досягати поставлених цілей.

4. Оцінка та контроль реалізації визначеної стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства на міжнародному ринку [14].

Кожен з даних етапів управління конкурентоспроможністю підприємства на міжнародному ринку, передбачає виконання певної кількості завдань, ефективність виконання яких залежить від факторів, до яких, належать існування і перспектива появи підприємств, що будуть мати певні «know-how» у сфері управління тощо.

Світова конкурентоспроможність підприємства характеризується прагненням та вмінням створити товар, якість і ціна якого будуть вищі за ідентичні товари на іншому ринку, проте може стикатись з різного виду проблемами.

Покращення конкурентоспроможності підприємства потрібно розглядати як довгостроковий послідовний процес пошуку та реалізації управлінських рішень у всіх сферах діяльності, здійснюваний планомірно, згідно до обраної стратегії довгострокового розвитку [16].

Рис. 3.3. Проблеми управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств

Джерело: Маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: стратегічний підхід : монографія / Л. В. Балабанова, В. В. Холод : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2016. — 294 с

Міжнародна конкурентоспроможність підприємства характеризується прагненням та вмінням створити товар, якість і ціна якого будуть вищі за ідентичні товари на іншому ринку, проте може стикатись з різного виду проблемами (рис.3.3.).

Покращення конкурентоспроможності підприємства потрібно розглядати як довгостроковий послідовний процес пошуку та реалізації управлінських рішень у всіх сферах діяльності, здійснюваний планомірно, згідно до обраної стратегії довгострокового розвитку [16]. До організаційних заходів, що підвищують рівень конкурентоспроможності підприємства можна віднести [13]:

- забезпечення пріоритетності продукції;
- зміну якості виробу і його технічних параметрів з метою обліку вимог споживача та його конкретних запитів;

- виявлення переваг товару порівняно із заміниками;
- виявлення недоліків товарів-аналогів, які випускають конкуренти;
- вивчення заходів конкурентів з удосконалення аналогічних товарів;
- виявлення й використання цінових факторів підвищення конкурентоспроможності продукції;
- нові пріоритетні сфери використання продукції;
- диференціація продукції, що забезпечує відносно стійкі переваги споживачів, які віддаються певним видам взаємозамінних товарів.

Узагальнення шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємства та збільшення його частки на ринку дає нам можливість визначити такі, які шляхи найбільш часто використовуються:

- виведення на ринок новий вид продукції;
- зниження ціни на продукцію або послуги;
- широке використання рекламних заходів;
- реалізація товару через більшу кількість торгових представників.

Проте у сучасних умовах національним підприємствам варто звернути увагу на чинники, які зумовлюють забезпечення стійких конкурентних переваг. Найефективнішим фактором підвищення конкурентоспроможності підприємства являється впровадження інновацій. В стандартному визначенні Шумпетера Й. існує п'ять видів інновацій:

1. інновації, наслідком яких є виробництво нового продукту, який має якісно нові особливості по відношенню до існуючих;
2. новий підхід до комерційного використання продукції, без суттєвої зміни технології її виробництва;
3. вихід на нові ринки збуту галузю, незалежно від того, чи існував цей ринок раніше чи ні;

4. використання нових джерел сировини і напівфабрикатів;
5. зміна організаційних та інституційних форм, наслідком чого може бути, наприклад, створення монопольного положення або ослаблення монопольної влади іншого підприємства [7, с. 158-159].

Здатність компанії конкурувати на міжнародному ринку безпосередньо залежить від впровадження інновацій, конкурентоспроможності товару та сполучення економічних засобів діяльності фірми.

На нашу думку для ефективної і успішної діяльності на міжнародному ринку потрібно мати гарну конкурентоспроможність, а розвивати можливість конкурувати вітчизняним товарам надає саме держава. Тобто держава, в першу чергу, має бути зацікавленою у стабілізації та покращенні внутрішнього ринку для виходу на світовий. Варто зазначити, що потенційні можливості України є безмежними, проте структура зовнішньої торгівлі є нераціональною. В Україні, наприклад, діє Експортно-кредитне агентство (ЕКА), яка фінансується з державного бюджету і допомагає вітчизняним компаніям виходити на світовий ринок торгівлі, особливо в такі кризові періоди, як пандемія COVID-19. Проте, без конкретних рамок управління, підтримка ЕКА може стати останньою точкою у розвитку вітчизняного сектору.

Дана підтримка може витіснити приватний сектор та мати серйозні наслідки, особливо для країн, що розвиваються. Проте, за часів кризи уряди країн підтримували національні компанії-експортери саме через експортно-кредитні. Державні фінансові агентства допомагають фірмам знаходити можливості для успішної торгівлі за кордоном та мають можливість виступати кредиторами. Загалом діяльність ЕКА регулюється різними угодами. Головною серед них є домовленість про підтримку експортних кредитів (див.Табл.3.2). Угода встановлює умови експортного кредиту, включаючи мінімальні процентні ставки, комісії за ризик та максимальні умови погашення. Додаткові етичні угоди, відомі як «Спільні

підходи», займаються боротьбою з корупцією, збереженням навколишнього середовища, соціальними правами людини і кредитуванням бідних країн з великою заборгованістю, що заключені у Угоді про субсидії та компенсаційні заходи Світової організації торгівлі (СОТ). Ця угода дозволяє надавати експортні кредити для фірм, що відповідають умовам Угоди, проте уряд може надавати експортні кредити за ставками, нижчими за фактично сплачені кошти [48].

Таблиця 3.2

Структура системи фінансових механізмів державної підтримки експортного виробництва в Україні

Інструменти фінансового регулювання ЗЕЗ	Сфери фінансового регулювання	Основні напрями фінансового регулювання ЗЕЗ
Експортні субсидії	Кредитна політика	Забезпечення сприятливих умов субсидування, надання податкових пільг експортерам.
Експортні кредити	Валютна політика	забезпечення сприятливих умов надання кредитів
Страховання експортних кредитів	Бюджетна і податкова політика	спеціальні умови страхування експортерів
Антидемпінгові й антисубсидійні заходи	Податкова політика	проведення антидемпінгових розслідувань, встановлення ставок антидемпінгових та компенсаційних МИТ

Джерело: Лаврів І.М. Експортний потенціал аграрних підприємств / І. М. Лаврів // Економіка та управління підприємствами. - 2017. – С.114.

Основними кроками для ефективного розвитку підприємств харчової промисловості, а також і її конкурентоспроможності, є:

1.забезпечення національних переробних підприємств високоякісною сільськогосподарською сировиною, яка виступає як основа якості вироблених харчових продуктів;

2.підвищення технічного і технологічного рівня підприємств харчової промисловості;

3.впровадження на усіх підприємствах, які працюють на зарубіжних і вітчизняних ринках, систем управління якістю та безпечністю харчової продукції, побудованих на принципах HACCP;

4.розробка програм фінансування проектів з покращення якості продукції;

5.розроблення і впровадження механізму державної фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва, які реалізують інноваційні та інвестиційні проекти;

6.забезпечення розвитку перспективних промислових технологій з використанням досягнень національної науки й техніки [19].

Різні промислово розвинені країни активно використовують технологію ресурсозбереження, яка контрастує з ресурсоемними технологіями в Україні та скорочує конкурентоспроможність українських підприємств на міжнародних ринках. Для покращення конкурентоспроможності на світовому ринку необхідно виявляти та освоювати краще у світовій теорії і практиці, що дозволить розширити можливості зменшення витрат часу і ресурсів. Виробництво деяких українських компаній переноситься в країни з низькою вартістю трудових ресурсів, сировини, а маркетинг та збут зосереджуються поблизу споживачів продукції. Як висновок, українські компанії використовують конкурентні переваги відразу декількох країн, що підвищує їх конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Головним чинником у наші дні є рівень кваліфікації управлінського персоналу. Саме дана конкурентна перевага фірми визначає підтримку інновацій, уміння правильно оцінити ситуацію, яка склалася на ринку, готовність залучати талановитих людей та

комплексно оцінювати інформацію, що сприяє покращенню конкурентоспроможності фірми (Додатки А).

Через значний рост вартості енергоносіїв ефективно їх використання в умовах ринкової економіки стає вирішальним фактором підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств переробної галузі, тому що в основному енергоємність виробництв харчових продуктів в Україні значно вища порівняно з розвинутими промисловими країнами [17].

На сьогоднішній день, підприємствам, а саме керівникам стратегічного рівня управління, які прагнуть до сталого розвитку, впровадження інтегрованої системи менеджменту є дуже важливим заходом стратегічного управління. До цього, одним із основних етапів на шляху реалізації стратегії розвитку повинна стати сертифікація внутрішньоорганізаційної системи якості. Проходження даної процедури сприятиме підвищенню рівня довіри у покупців на основі формування позитивного іміджу, шляхом дотримання відповідності на предмет мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище, покращення умов праці, виготовлення високоякісної і безпечної продукції, мотивації і соціального забезпечення персоналу, а також дослідження, задоволення попиту [28].

Досягнення та економічна підтримка саме міжнародного рівня конкурентоспроможності характеризують не тільки соціально-економічну зрілість компанії та її максимізацію її прибутковості і впливовості в світовому бізнесі. Здатність до виживання (нижчий рівень конкурентоспроможності) характеризується пасивною адаптацією до ринку без значних внутрішніх змін; активна реакція на конкуренцію (середній рівень) супроводжується підвищенням якості й ефективності заходів; забезпечення переваги (вищий рівень) є набагато більш прибутковим та ефективним. Тому, довгострокові, стабільні, великі економічні переваги в міжнародному бізнесі можуть створюватися лише постійною й системною перевагою над конкурентами.

Отже, забезпечення рівня високої конкурентоспроможності означає, що всі ресурси, які використовує підприємство, більш продуктивніші і приносять більший прибуток, ніж його ринкові конкуренти. Це дозволяє підприємству зайняти стабільне місце на ринку товарів та послуг і забезпечує постійний попит споживачів на його продукцію. Основними шляхами підвищення конкурентоспроможності є виведення на ринок нових видів продукції, зниження ціни на продукцію або послуги, широке використання рекламних заходів, реалізація товару через більшу кількість торгових представників та впровадження інновацій. Керівництво підприємства повинно простежувати зміни, що відбуваються в умовах господарювання, і проводити різноманітні перетворення в політиці ведення виробництва та реалізації товарів.

Тому, для підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних переробних підприємств необхідно на національному рівні створити всі передумови для їх сприятливого розвитку. Заходами щодо підвищення міжнародних конкурентних позицій є: створення сприятливого бізнес-клімату в країні; збереження стабільного курсу національної валюти; зниження податкового тиску; захист вітчизняного товаровиробника у антидемпінгових розслідуваннях; активізація техніко-технологічного розвитку на основі інноваційно-інвестиційної моделі; створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій; проведення заходів, необхідних для впровадження системи якості; удосконалення зовнішньоторговельної політики та правового регулювання ЗЕД; розвиток інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури. Тому, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних переробних підприємств можливо за умови формування нової політики на основі зазначених пріоритетів

3.3. Моделі забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки країни на різних рівнях

Міжнародна конкурентоспроможність — це явище складне та багатогранне, а саме в сучасному ринковому середовищі, де конкурентоспроможність може визначити місце і роль чи, навіть, майбутнє країни. Дане явище еволюціонувало довгий час, отримувало різні форми та залежало від різних чинників. Основами конкуренції як економічного процесу виступає конкурентне середовище та конкурентоспроможність підприємств і галузей. Фактично різниця між цими складовими, являє собою різницю між мікро- та макрорівнями економіки [21].

Аналізуючи проблему конкурентоспроможності, потрібно взяти до уваги і загальний рівень конкурентоспроможності, разом з мікроекономічним індексом. Позичі різних держав, щодо даних показників відрізняються: розвинуті держави за мікроекономічним показником займають вищі місця, ніж за загальним індексом. У сучасних індустриальних країнах (Тайвань, Сінгапур, Гонконг, Південна Корея) макроекономічні позиції вищі, ніж їх конкурентоспроможність на мікрорівні. У цих країнах, високий рівень макроконкурентоспроможності забезпечується саме державним втручанням в економіку, спрямованим, щоб компенсувати слабкі конкурентні позиції підприємств і не розвиненість інституційного середовища. Дану ситуацію треба враховувати під час аналізу проблем вступу до СОТ й інтеграційних процесів. Розглядаючи показники загального рівня конкурентоспроможності і конкурентоспроможності на мікрорівні, варто враховувати найбільш важливі чинники. На загальний індекс більше всього впливають науково-технічний і технологічний рівень держави, інституціональне і загальне макросередовище, а відповідні макрорівневі показники визначаються рівнем розвитку національних компаній й якістю бізнес-середовища в державі. Передумови підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації й інтеграції ґрунтуються на здатності країни до економічного зростання.

Детальний аналіз тенденцій у економічній глобалізації та її наслідків для країн, що розвиваються, дозволяє скласти висновок про необхідність посилення ролі

держави при створенні умов за для підвищення конкурентоспроможності її економіки, не лише з урахуванням інноваційних чинників, та й чинника технологічного розвитку. Пропонуємо розглянути передумови забезпечення міжнародної конкурентоспроможності держави при умовах поглиблення інтеграції і глобалізації. До імператив розвитку варто віднести: розвиток «нової економіки» (прискорення процесів запровадження і використання інформації у різних сферах діяльності), інтелектуалізацію (це вкладення в людський капітал), безпеку розвитку, глобальну інституціоналізацію, зниження енергомісткості виробництва (раціональне використання природних ресурсів) [14].

Значний вплив процесів глобалізації, з однієї сторони, прискорює інтеграцію певних національних регіонів у систему міжнародних конкурентних відносин, а з іншої може зумовлювати прояв усіх суперечностей глобального економічного розвитку і перетворює конкурентоспроможність на ключовий критерій ефективності їхнього функціонування [16, с. 147]. На думку різних вчених, поглиблення локалізації інноваційних процесів виступає рушійною силою розвитку новітніх центрів економічної активності, які і визначають конкурентний статус своїх країн, проте, разом з тим, загострює міжрегіональну дивергенцію і територіальну диспропорційність соціально-економічного розвитку [11].

Розглядаючи показники загального рівня конкурентоспроможності і конкурентоспроможності на мікрорівні, варто враховувати найбільш важливі чинники. На загальний індекс більше всього впливають науково-технічний і технологічний рівень держави, інституціональне і загальне макросередовище, а відповідні макрорівневі показники визначаються рівнем розвитку національних компаній й якістю бізнес-середовища в державі. Передумови підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації й інтеграції ґрунтуються на здатності країни до економічного зростання.

Давши аналіз стану економічного розвитку за умов визначення проблем конкурентоспроможності, важливим є виділення наступних моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності держав (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Моделі нарощення міжнародної конкурентоспроможності країн

Модель	Характеристика
Регіональна	визначення конкурентних переваг країни на регіональному рівні.
Локальна (кластерна)	визначення конкурентних переваг в локальному вимірі (вплив створення кластерів).
Транзитна	визначення конкурентних переваг за рахунок розвитку транзитного потенціалу країни, в т.ч. створення ефективної міжнародної транспортної системи.
Світова (загальна)	підвищення загальних критеріїв конкурентних переваг країни в умовах глобалізаційного розвитку.

Джерело: А. М. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А. М. Поручник, І. В. Брикова // Міжнародна економічна політика: науковий журнал. — 2016. — Вип. 5. — С. 134 — 173.

До чинників, що впливають на рівень міжнародної конкурентоспроможності держави під час застосування відповідної моделі нарощення слід віднести:

- 1.макроекономічну стабільність (антициклічне регулювання);

2. ефективність державного управління;
3. розвиток людського капіталу (вплив економіки знань);
4. розвиток інфраструктури (якість інституцій);
5. розвиток підприємництва (галузевий вимір);
6. створення сучасних фінансових ринків (вплив фінансової кризи);
7. підвищення технологічного рівня виробництва (технологічне оновлення);
8. стабілізацію екологічного стану (екологічний фактор розвитку);
9. розвиток інновацій (конкурентні переваги країни);
10. глобалізацію та інтеграцію (участь країни у відповідних процесах розвитку).

На нашу думку, важливим є інтенсивний розвиток територіально-галузевої інтеграції у галузях, а саме кластеризації національних підприємств (локальна модель) як одного з факторів, використаних на стимулювання активізації інвестування коштів до інноваційної діяльності, шляхом мінімізації трансакційних витрат [18]. Кластерна структуризація економіки може впливати на загальну політику країни. Це пов'язано з посиленням державної підтримки науки, експортної діяльності, ризикових інновацій, створенням необхідної інфраструктури та підготовкою, перепідготовкою кадрів [13, с. 134].

Масштабному об'єднанню (кластеру) набагато легше розраховувати на підтримку, чим окремому підприємству. Тому, інноваційна політика, яка спирається на розвиток кластерів, сприяє підвищенню конкурентноспроможності економіки країни.

Одним із найбільш ефективних механізмів включення держави у світогосподарські процеси є формування і планомірний розвиток міжнародних транспортних коридорів (МТК) на території держави, що надає можливість повного використання переваг власного географічного положення, укріплення ролі України в світовій господарській системі (транзитна модель). Фундаментальним завданням у

вирішенні питання підвищення конкурентоспроможності країни за допомогою розвитку транзитного потенціалу на світовому рівні є створення ефективної міжнародної транспортної системи.

Стратегічні пріоритети покращення міжнародної конкурентоспроможності країни мають відбиватися у системі поступових кроків адаптації національної економіки до різних змін в умовах глобалізації й інтеграції економічного простору. Головною метою є забезпечення реакції на зміни, які були викликані чинниками глобалізації (світова модель).

Головними завданнями:

1. Покращення конкурентоспроможності національної економіки;
2. Реалізація джерел ресурсного забезпечення економічного зростання.

Даний механізм проведення полягає у: реформуванні зовнішньоекономічної політики і у здійсненні внутрішніх реформ в державі. Саме адаптація країни до змін глобалізаційного й інтеграційного характеру сприятиме забезпеченню стійкого економічного зростання, утвердженню інноваційної моделі розвитку та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Отже, розглядаючи теоретичну складову, можливих моделей нарощення міжнародної конкурентоспроможності держав, підкреслюємо, що фундаментом сучасної національної моделі міжнародної конкурентоспроможності є реалізація і використання вітчизняних конкурентних переваг на інноваційній основі з потрібним визначенням схеми заходів щодо підвищення конкурентоспроможності на будь-яких рівнях.

Висновки до розділу III

Після 2013 року, через втрату традиційних ринків збуту, економіка України і її інвестиційна привабливість перебуває у стані сильних змін. В той же час, з кожним

роком ситуація на вітчизняному ринку та можливості виробляти продукцію для експорту має позитивну тенденцію.

Пріоритетність країни, щодо збільшення рівня міжнародної конкурентоспроможності має відбиватися у плавних кроках адаптації національної економіки до зовнішніх змін інтеграційних і глобалізаційних процесах. За для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, потрібно внести зміни і корективи до існуючого законодавства. Дані зміни повинні стосуватися Податкового кодексу України, ухвалення і складання проектів Законів України Про Державний борг України.

ВаждIVE значення має конкурентоспроможність компаній на світовому ринку, для динамічного розвитку країни. Саме комплексна робота у змозі спрямувати національні товари претендувати на високий рівень конкурентоспроможності. Компанії України можуть займати лідируючі місця на зовнішніх ринках з отриманням значно більших прибутків. Існує необхідність у логістичній системі, яка дозволила б покращити організаційно-економічну стійкість фрм на міжнародній арені, а також зменшити ресурсні витрати підприємства. Потрібно мати не лише велике баження бути конкурентоспроможною державою, потрібно прогнути і діяти, щоб отримати дане звання.

ВИСНОВКИ

Отже, одним із ключових завдань більшість держав є підвищенні рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, як основа для покращення добробуту і забезпечення сталого розвитку держави. Варто відзначити, що конкурентоспроможність є однією з головних факторів розвитку країни у майбутньому, тому що вона характеризує розвиток суспільства. Під впливом поглиблення міжнародного поділу праці і спеціалізації на міжнародному ринку країни прагнуть утворювати умови для підвищення їх конкурентоспроможності за рахунок підвищення рентабельності виробництва, розширення інноваційної діяльності, рівня продуктивності праці, покращення стратегічного планування й управління фірмою тощо.

Україна має низький рівень конкурентоздатності її економіка потребує комплексної реконструкції. На нашу думку, потрібно закрити всі пустоти у вітчизняній економіці, а потім вже утримувати і покращувати своє надбання в світі.

Для відновлення вітчизняної економіки, яка повинна стати більш продуктивною, стійкою й інклюзивною, пропонуємо провести економічну трансформацію із використанням цифрових технологій за наступними напрямками дій:

1. використання сильних принципів управління, які базуються на довгостроковому прогнозуванні і плануванні розвитку держави, забезпечення зміцнення довіри громадян щодо дій влади;

2. покращення інфраструктури, забезпечення прискорення переходу до альтернативної енергетики та розширення доступу до енергоресурсів і ІКТ;

3. переосмислення способів оподаткування корпорацій, багатства, трудових ресурсів на вітчизняному рівні, які будуть узгоджені в рамках міжнародної співпраці;

4. зміна освітніх програм і збільшення інвестицій в освоєнні навичок;

5. перебудова трудового законодавства і соціального захисту з урахуванням реалій нової економіки у трудових ресурсах;

6. примноження інфраструктури закладів охорони здоров'я разом з догляду за людьми похилого віку, дітьми й забезпечення доступу до інновацій на благо людей;

7. стимулювання збільшення фінансових ресурсів на довгострокове інвестування у розвиток для укріплення стабільності й міжнародної інтеграції;

Для ефективного використання потенціалу держави щодо інноваційного розвитку і спрямування його на досягнення політичної стабільності, рекомендується:

- проводити чітку політику щодо заохочення інновацій та подальшого розвитку освіти та науки;

- розширити інтеграцію країни в глобальні ланцюжки створення доданої вартості і інноваційні мережі;

- сформувати державну політику націлену на пошук та залучення талантів майбутнього, формування стимулів утримання кваліфікованої робочої сили в країні, що стане вирішальним фактором в укріпленні конкурентоспроможності країни та досягненні зростання добробуту населення;

- збалансувати технологічну інтеграцію і інвестиції в людський капітал;

- поліпшити адаптацію талантів, що у свою чергу вимагатиме добре функціонуючого ринку праці, який захищатиме працівників, а не робочі місця;

- формувати кадровий резерв та розробити стимули підтримки мотивації співробітників в умовах невизначеності.

Досліджено інвестиційні аспекти забезпечення міжнародної конкурентоспроможності держав. Виявлено оцінні показники розрахунку рівня глобалізації держав і рівня глобальної конкурентоспроможності. Під час процесу дослідження, встановлено існування зв'язку між різними показниками й доведено, що у разі, якщо на вітчизняному рівні здійснюється ефективне управління глобалізаційними процесами, то держава може сприяти зростанню прямих іноземних інвестицій, разом з тим якщо країна проводить успішне управління інвестиційним капіталом, то забезпечується глобальна конкурентоспроможність.

Було досліджено ключові внутрішні і зовнішні проблеми підвищення міжнародної конкурентоспроможності на мікрорівні (рівні національних підприємств). Досліджено, що проблеми зовнішнього характеру (ринкові, фінансово-податкові і політичні проблеми, проблеми безпеки ведення бізнесу) варто вирішувати за публічної участі підприємницьких об'єднань, що будуть позиціонувати потребу щодо подолання кризових явищ на рівні органів державного управління, а розглянуті проблеми внутрішнього характеру найбільшою мірою стосуються активізації інноваційної діяльності та забезпечення конкурентоспроможності товарів чи послуг.

Війна проти України та санкції, запроваджені щодо росії, завдають удару по країнах у всьому світі. За прогнозами, в регіоні Європи та Центральної Азії (ЄЦА) найбільше постраждають країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються. Так зазначається в Економічному огляді регіону ЄЦА Світового банку, який опублікований сьогодні. Відповідно до прогнозів, економіка України скоротиться на 45,1 відсотків, хоча масштаби цього скорочення залежатимуть від тривалості та інтенсивності війни. Зазнавши удару від безпрецедентних санкцій, російська економіка вже занурилася у глибоку рецесію, що за прогнозами призведе до зниження виробництва на 11,2 відсотків у 2022 році. Спричинене війною зростання світових цін на нафту також спонукає до забезпечення енергетичної

безпеки за рахунок збільшення енергопостачання з відновлюваних джерел та розширення розробки та впровадження широкомасштабних заходів із забезпечення енергоефективності. Також, Національний банк у липні опублікував свій прогноз, за яким національна економіка за підсумками 2022 року впаде на третину, а інфляція, яка в червні склала 21,5%, прискориться до понад 30%. Тобто ціни будуть і надалі зростати.

За прогнозами виробництво аграрної продукції цього року скоротиться на 45%. Через військові дії третина ріллі не була засіяна. Також частина посівів була знищена через обстріли. Відчувається нестача добрив, засобів захисту рослин, тощо. Все це призведе до скорочення врожаю: за прогнозами цього року Україна може зібрати близько 50 млн тонн зернових при тому, що минулого року було зібрано 86 млн тонн. Але і цього врожаю більше ніж досить, щоб нагодувати всіх українців, та ще залишиться для продажу закордон. Експортні надходження впадуть на 48%. Це пояснюється як падінням виробництва, так і блокуванням росією українських морських портів, через які здійснювалася більша частина експорту. Загалом станом на початок липня Україна отримала майже \$11 млрд міжнародної фінансової допомоги. За словами першої заступниці голови НБУ Катерини Рожкової, у червні в Україну надійшов рекордний обсяг допомоги від наших закордонних партнерів. За даними Мінекономіки вже 692 підприємства переміщено із зони активних бойових дій, з них 477 компаній відновили свою роботу [59].

Що стосується бізнесу, то задля його підтримки в умовах повномасштабної війни парламент в березні запровадив додаткові податкові пільги. Новації включали в себе звільнення від деяких податків, запровадження пільгового режиму для підприємців із сплатою 2% від обороту.

Також було скасовано оподаткування імпортованих товарів, в тому числі транспортних засобів, які ввозилися в Україну. Вже в травні оподаткування імпорту

було відновлено, адже держава втрачала значні суми на цих пільгах: за час їхньої дії до бюджету не надійшло близько 13 млрд грн.

Крім цього, у березні уряд прийняв рішення про запуск безвідсоткового кредитування бізнесу на час війни. На час воєнного стану та ще місяць після його завершення ставка по кредитах буде нуль відсотків, а відсотки за тих, хто хоче вести бізнес, буде сплачувати держава. Після воєнного стану процентна ставка по цій програмі буде складати не більше 5% на рік [33].

Тому, враховуючи вищевикладене, для підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави, досягнення стратегічного державного пріоритету щодо отримання Україною режиму внутрішнього ринку з ЄС у сфері телекомунікаційних послуг та здійснення інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС, усім гілкам державної влади, бізнесу та громадськості слід докласти не аби яких зусиль та задіяти значний фінансовий та кадровий потенціал для системного вирішення цих питань. Лише комплексні системні заходи, що координуються і жорстко контролюються відповідним державним органом у сфері цифрової трансформації та діяльності у сфері телекомунікацій, можуть принести системні зрушення. Варто відзначити, що розвиток цифрових технологій без зростання продуктивності у інших сферах економічної діяльності й платоспроможності населення, не зможуть надати тих позитивних зрушень на які хочеться розраховувати. Україні варто знайти баланс між інтеграцією технологій, інвестиціями до людського капіталу та інноваційною екосистемою. Лише про об'єднані усіх складових (соціально-політична стабільність, лідерство, політична воля, розвиток різних сфер економічної діяльності) можливе зростання добробуту населення й процвітання держави.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про зовнішню економічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-ХІІ-ВР.
2. Закон України «Про митний тариф» від 01.03.1992 № 2098-ХІІ-ВР.
3. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 21.03.2021 № 771/97-ВР.
4. Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» від 01.07.2014 р. № 1555-VII.
5. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР.
6. Закон України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки» від 19.09.2012 р. № 690-р.
7. Закон України «Про Антимонопольний комітет України» від 26.11.1993. № 3659-ХІІ.
8. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001. № 2210-III.
9. Угода про захисні заходи СОТ від 15.01.1994 № 981016-ВР.
10. Бабан Т. О. Сутність поняття «експортний потенціал» у економічній науці / Т. О. Бабан // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. - № 2 . – С. 7-17.
11. Голікова А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / А. П. Голікова, О. А. Довгаль. – К.: Вища школа, 2014. – 602 с.

12. Задоя А. А. Кількість населення як фактор економічної динаміки/ А.А. Задоя // Європейський вектор економічного розвитку. - 2011. - № 1. - С. 50-58.
13. Ісаханова Н. І., Кривецька О. В. Торговельні обмеження США проти імпорту сталі та алюмінію / Н. І. Ісаханова, О. В. Кривецька // Всеукраїнське щотижневє юридичне видання «Юридична Газета Online». – 2018. - №21-22, С.623-624.
14. Козак Ю. Г. Міжнародні економічні відносини : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.], / Ю. Г. Козак. – Вища школа, 2016. – 98 с.
15. Лаврів І.М. Експортний потенціал аграрних підприємств / І. М. Лаврів // Економіка та управління підприємствами. - 2017. - 221 с.
16. Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Д. Г. Лук'яненко. – К. : Вища школа, 2014. – 195 с.
17. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / С. В. Мочерний // Міжнародні відносини. – 2000. – 864 с.
18. Серпухов М. І. Прихований протекціонізм як інструмент сучасної міжнародної торговельної політики / М.І. Серпухов // Економіка розвитку. - 2013. - № 4 (68). -С. 23-27.
19. Doing Business 2017: An Opportunity for All / World Bank Group // Flagship Report. – Washington: WBG, 2016. – 356 p.
20. International Trade, 2007. April. – 2007. – 543 p.
21. <http://old2.niss.gov.ua/articles/700/> - офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД).
22. <https://customs.gov.ua/> - офіційний сайт Державної митної служби України.
23. <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> - офіційний сайт Євроінтеграційного порталу.

24. <https://germany.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo> - офіційний сайт Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина.
25. <https://www.kmu.gov.ua/> - офіційний сайт Урядового порталу України.
26. <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> - офіційний сайт Міністерства економіки України.
27. <https://agroexpert.ua/advertising/> - офіційний сайт журналу AGROEXPERT.
28. Бікулова Д.У., Бондаренко Н.В. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку зовнішньоторговельної діяльності регіонів України в контексті поглиблення інтеграційних процесів. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/.
29. Генеральна угода з тарифів і торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text.
30. Дехтяр Н. А., Дослідження феномена внутрішньогалузевої торгівлі як чинника конкурентоспроможності країни в зовнішньоекономічних відносинах. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.businessinform.net/export_pdf/businessinform-2017-11_0-pages-67_74.pdf.
31. Експортний потенціал країни. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ves.pstu.edu/article/view/74246>.
32. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ndc-ipr.org/media/ndcEvrointegr.pdf>.
33. Кореновська С. І. Китай заявив про початок найбільшої торговельної війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://p.dw.com/p/30v4i>.
34. Мего-Інфо. Юридичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mego.info/>.

35. Митно-тарифне та нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mutne_pravo/parts/part6.html.
36. Набок І.І. Кон'юнктура світових товарних ринків. навч. посібник / І.І.Набок. – К.: НАУ, 2018. – 193 с.
37. Пічкурова З.В. Світовий досвід організації бізнес-інкубаторів як суб'єктів інноваційної інфраструктури / З.В. Пічкурова // International Scientific-Practical Conference «Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization». – January, 29, 2016. – Klaipeda: Baltija publishing. – P. 33-36.
38. Побоченко Л.М. Регіональна структура витрат ТНК на дослідження та розробки: XI міжнародна науково-практична конференція, 09-10 вересня 2022 року: тези доп. – Одеса: ОНЕУ, 2022. - С.97-99.
39. Прокоп'єва А.А. Особливості правового регулювання міжнародної торгівлі в рамках ГАТТ/СОТ/ А.А. Прокоп'єва // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2019.– №2. – С. 92-98.
40. Прокоп'єва А.А. Економічна безпека України в контексті інституціональних змін / А.А. Прокоп'єва // Стратегія розвитку України (соціологія, економіка, право). – 2014. – №2.– с. 62-73.
41. Перелік торговельних конфліктів в рамках СОТ у період з 1995 р. по 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/dispu_settl_1995_2018_e.pdf.
42. Конкурентоспроможність України 2020-2021. Інформаційний огляд та ситуаційний аналіз. Київ: Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, 2021. 70 с.

43. Конкуентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін.; за ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2015. 388 с.
44. Резнік Н.П. Український вибір — євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади. [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://www.kytmu.edu.ua/vmv/v/p08/19.pdf>.
45. Система міжнародних економічних відносин [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19140/>.
46. Структура зовнішньої торгівлі за видами [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
47. Туницька Ю.М. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі товарами України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://journals.urau.ua/index.php/2225-6407/article/view/95631>.
48. Управління конкурентоспроможністю продукції: навч. посіб. Вашків О. П., Собко О. М., Смерека С. Б. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 272 с.
49. Чайка Ю. М. Розвиток методичних підходів до оцінки національної конкурентоспроможності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. Вип. 16. С. 57–60.
50. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти. К.: КНЕУ, 2017. 312 с.
51. Шеремет Т. Г., Стефанова К. В. Галузева структура ВВП країн ЄС. України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/2_57228.doc.htm
52. Яценко О. М. Методологічні засади глобалізації, її фактори і детермінанти. Економіка АПК. 2011. № 11. С. 144–152.

53. ABC News. China impose new tariffs on US meat, wine and fruits [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.abc.net.au/news/2018-04-02/china-imposing-new-tariffs-on-us-meat-fruit/9609786>.
54. BBC News. US steel and aluminium imports face big tariffs [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-43249614>.
55. Britannica [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.britannica.com/topic/international-relations>.
56. Countryaah [Electronic resource]. – Access: <https://www.countryaah.com/france-major-trade-partners/>.
57. European Commission [Electronic resource]. – Access mode: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/>.
58. Fixing America’s Broken Trade Laws [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.heritage.org/trade/report/fixing-americas-brokentrade-laws-section-232-the-trade-expansion-act-1962>.
59. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). Дата оновлення: 21.09.2018. <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD> (дата звернення: 21.09.2018)
60. Foreign Affairs [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.foreignaffairs.com/>.
61. Global 500. Full list. Дата оновлення: 21.09.2018. <http://fortune.com/global500/list/> (дата звернення: 21.09.2018).
62. Internationale Trade Center. Trade Map [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.trademap.org/Index.aspx>.
63. National Institute for Strategic Studies [Electronic resource]. – Access mode: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/china-usa.pdf>.
64. Meadows D. H., Randers J., Meadows D. L. The limits to growth: the 30-year update. Harvard: Chelsea Green Pub., 2014. 338 p.

65. The main indicators of Ukraine foreign trade [Electronic resource]. – Access mode: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki.
66. The Generalized Theory of Distortions and Welfare in Trade, Balance of Payments and Growth trade [Electronic resource]. – Access mode: <http://internationalecon.com/references.php>.
67. The Global Competitiveness Report 2019. [Electronic resource]. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
68. The Global Competitiveness Report. [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>
69. Vysotska M., Ovsak O. External Economic Effects of Air Transport Development due to the Liberalization. Communications - Scientific Letters of the University of Žilina, 2021, №23/3. – P.158-173.
70. State Statistic Service of Ukraine (2020). [Electronic resource] – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
71. Stiglitz J. Globalization and the economic role of the state in the new millennium. Industrial and Corporate Change. 2013. № 1. C. 3-26. [Electronic resource]. – Access mode: <https://doi.org/10.1093/icc/>.
72. Statistisches Bundesamt [Electronic resource]. – Access: https://www.destatis.de/Europa/DE/Home/_inhalt.htm.
73. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 2012. 1416 c.
74. The Economic Policy Institute [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.epi.org/publication/why-global-steel-surpluses-warrant-u-s>.
75. The World Trade Organization (WTO) [Electronic resource]. – Access: <https://www.wto.org/>.
76. UNdata [Electronic resource]. – Access: <http://data.un.org>.

77. United Nations Environment Programme of 2015: France's Financial (Eco)system [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.actu-environnement.com/media/pdf>.

78. Government Portal (Agreement between the European Union and Ukraine) [Electronic resource]. – Access: <https://www.kmu.gov.ua/en/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Реакція підприємства на зміну ситуації на ринку

№	Динаміка ринкової рівноваги	Фактори пропозиції
1	Попит зріс; пропозиція зросла меншою мірою, ніж попит; обсяг продажів збільшився; ціна підвищилась.	1. Перспективи підвищення рентабельності (пропозиція зростає з підвищенням рентабельності). 2. Наявність резерву виробничих потужностей (пропозиція зростає зі збільшенням резерву). 3. Ціна факторів виробництва(пропозиція зростає зі зниженням цін). 4. Інвестиційні можливості галузі (пропозиція зростає зі збільшенням інвестиційних можливостей).
2	Попит зріс; пропозиція зросла збалансовано зі зростанням попиту; обсяг продажів збільшився; ціна залишилась без змін.	
3	Попит зріс; пропозиція зросла більшою мірою, ніж попит; обсяг продажів збільшився; ціна знизилась.	
4	Попит зріс; пропозиція залишилась без змін; обсяг продажів і ціна зросли.	1. Повільна реакція підприємства на зміну попиту. 2. Виробничі потужності підприємств галузі завантажені. 3. Інвестиції в розширення виробництва є малоефективними через низьку рентабельності продукції і (або) високі ціни факторів виробництва.
5	Попит зріс; пропозиція знизилась не так суттєво; обсяг продажів зріс меншою мірою, ніж у ситуації 4; ціна підвищилась більшою мірою, ніж в ситуації 4.	1. Деградація факторів виробництва галузі та відсутність у підприємств інвестиційних можливостей для їхнього розширення або підтримки. 2. Недооцінка ринку з боку підприємств галузі (вони переходять на інший ринок). 3. Зросли ціни факторів виробництва. 4. Відсутність маркетингової стратегії й повільна реакція на зміну попиту.
6	1. Деградація факторів виробництва галузі та відсутність у підприємств інвестиційних можливостей для їхнього розширення або підтримки. 2. Недооцінка ринку з боку підприємств галузі (вони переходять на інший ринок). 3. Зросли ціни факторів виробництва. 4. Відсутність маркетингової стратегії й повільна реакція на зміну попиту.	
7	Попит зріс; пропозиція знизилась більш суттєво; обсяг продажів знизився; ціна підвищилась більшою мірою, ніж у ситуації 6.	1. Відсутність маркетингової стратегії й повільна реакція на зміну попиту.

Продовження додатку А

Продовження таблиці А.1

8	Попит не змінився; пропозиція зросла; обсяг продажів збільшився; ціна знизилась.	1. Посилилась конкуренція підприємств на ринку. 2. Знизилась вартість факторів виробництва. 3. Збільшився резерв виробничих потужностей підприємств галузі.
9	Попит, пропозиція, обсяг продажів і ціна не змінились.	1. Низький рівень конкуренції. 2. Стабільний стан ринку факторів виробництва. 3. Задоволеність підприємств галузі своїми доходами.
10	Попит знизився; пропозиція зросла; обсяг продажів підвищився; ціна знизилась.	1. Переоцінка перспективності ринку (помилковий прогноз попиту) й уповільнена реакція на зниження попиту. 2. Збільшився резерв виробничих потужностей у результаті скорочення попиту на інших ринках. 3. Понизилася вартість факторів виробництва. 4. Посилення конкуренції підприємств (як наслідок дії факторів 1, 2, 3). 5. Закритий доступ на інші ринки.
11	Попит знизився; пропозиція зросла меншою мірою, ніж у ситуації 10; обсяг продажів не змінився; ціна знизилась меншою мірою, ніж у ситуації 10.	
12	Попит знизився; пропозиція зросла меншою мірою, ніж у ситуації 11; обсяг продажів знизився; ціна знизилась меншою мірою, ніж у ситуації 11.	

Джерело: Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Д. Г. Лук'яненко. – К. : Вища школа, 2015. – 105 с.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Механізм формування конкурентоспроможності компанії

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	
Галузевоконкурентний аналіз	аналіз наявних конкурентів; аналіз потенційних конкурентів; аналіз появи товарівзамінників
Ситуаційноконкурентний аналіз	SWOTаналіз; аналіз стратегічної позиції компанії; аналіз сегментів ринку; аналіз конкуренції; позиціонувальний аналіз.
Управлінсьkokонкурентний аналіз	аналіз системи цілей компанії та стратегій їхнього досягнення; аналіз організаційної структури; аналіз процесів управління; аналіз структури інформації; аналіз організаційної культури.
Фінансовоекономічний аналіз	аналіз системи цілей компанії та стратегій їхнього досягнення; аналіз організаційної структури; аналіз процесів управління; аналіз структури інформації; аналіз організаційної культури.
Виробничогосподарський аналіз	аналіз виробництва і реалізації продукції; аналіз використання виробничотехнічного потенціалу; аналіз праці, мотивації, продуктивності й оплати праці; аналіз витрат та результатів.
Аналіз кадрового потенціалу	оцінювання трудового потенціалу працівників; оцінювання індивідуального вкладу працівників; оцінювання ефективності діяльності потенційних (майбутніх) керівників.
Оцінювання бізнесу компанії	ринкове оцінювання компанії; дохідне оцінювання компанії; оцінювання на основі аналізу акти- вів.

Джерело: Лук'яненко Д. Г. Міжнародна економіка : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Д. Г. Лук'яненко. – К. : Вища школа, 2015. – 105 с.